

Stenografični zapisnik

sedme seje

deželnega zbora kranjskega

v Ljubljani

dne 16. oktobra 1903.

Navzoči: Prvosednik: Deželni glavar Oton pl. Detela. Vladni zastopnik: C. kr. deželni predsednik ekselencja baron Viktor Hein in c. kr. vladni svetnik vitez Viljem Laschan. — Vsi člani razun: knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič, Ivan Božič, dr. Janko Brejc, Peter Grasselli in Filip Supančič. — Zapisnikarja: Deželni tajnik Jožef Pfeifer in deželni tajnik Franc Uršič.

Dnevni red:

1. Branje zapisnika VI. deželno-zborske seje dne 14. oktobra 1903.
2. Naznanila deželno-zborskega predsedstva.
3. Dopolnilna volitev treh članov in dveh namestnikov v pridobninsko deželno komisijo in nadomestna volitev enega člana in njegovega namestnika v prizivno komisijo za osebno dohodnino.
4. Priloga 18. Poročilo deželnega odbora glede zopetne predložitve v zadnjem zasedanju predloženih prilog.
5. Poročilo o delovanju deželnega odbora za dobo od 1. oktobra 1901 do konca septembra 1902.
6. Priloga 1. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep kranjskega učiteljskega pokojninskega zaklada za l. 1901.
7. Priloga 2. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep normalno-šolskega zaklada za l. 1901.
8. Priloga 3. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep deželno-kulturnega zaklada za leto 1901 in proračun za leto 1903.
9. Priloga 4. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep deželnega posojilnega zaklada za leto 1901 in proračun za leto 1903.
10. Priloga 5. Proračun učiteljskega pokojninskega zaklada za leto 1903.
11. Priloga 6. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep zaklada prisilne delalnice za leto 1901 in proračun za leto 1903.
12. Priloga 7. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlože računski sklepi ustanovnih zakladov za leto 1901 in proračuni za leto 1903.
13. Priloga 8. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži proračun normalno-šolskega zaklada za leto 1903.

Stenographischer Bericht

der siebenten Sitzung

des krainischen Landtages

in Laibach

am 16. Oktober 1903.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Otto Edler von Detela. — Regierungsvertreter: K. k. Landespräsident Erzellenz Viktor Freiherr von Hein und k. k. Landesregierungsrat Wilhelm Ritter von Laschan. — Sämtliche Mitglieder mit Ausnahme von: Fürstbischof Dr. Anton Bonaventura Jeglič, Ivan Božič, Dr. Janko Brejc, Peter Grasselli und Philipp Supančič. — Schriftführer: Landschafts-Sekretär Josef Pfeifer und Landschafts-Sekretär Franz Uršič.

Tagesordnung:

1. Lesung des Protokolls der VI. Landtags-Sitzung vom 14. Oktober 1903.
2. Mitteilungen des Landtags-Präsidiums.
3. Ergänzungswahl von drei Mitgliedern und zwei Mitgliedervertretern in die Erwerbsteuer-Landeskommission und die Erziehungswahl eines Mitgliedes und dessen Stellvertreters in die Personal-Einkommensteuer-Berufungskommission.
4. Beilage 18. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Wieder-vorlage der in der letzten Session eingebrachten Landtagsvorlagen.
5. Rechenschaftsbericht des Landesauschusses für die Zeit vom 1. Oktober 1901 bis Ende September 1902.
6. Beilage 1. Bericht des Landesauschusses mit der Vorlage des Rechnungsabchlusses des krainischen Lehrerpensionsfonds für das Jahr 1901.
7. Beilage 2. Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Rechnungsabschluß des Normalschulfonds für das Jahr 1901 vorgelegt wird.
8. Beilage 3. Bericht des Landesauschusses, womit der Rechnungsabschluß des Landeskulturfonds für das Jahr 1901 vorgelegt wird.
9. Beilage 4. Bericht des Landesauschusses, womit der Rechnungsabschluß des Landesanlehensfonds für das Jahr 1901 und der Voranschlag für das Jahr 1903 vorgelegt wird.
10. Beilage 5. Voranschlag des Lehrerpensionsfonds für das Jahr 1903.
11. Beilage 6. Bericht des Landesauschusses, womit der Rechnungsabschluß des Zwangsarbeitshausfonds für das Jahr 1901 und das Präliminare für das Jahr 1903 vorgelegt wird.
12. Beilage 7. Bericht des Landesauschusses, mit welchem die Rechnungsabchlüsse der Stiftungsfonde für das Jahr 1901 und die Voranschläge für das Jahr 1903 vorgelegt werden.
13. Beilage 8. Bericht des Landesauschusses mit der Vorlage des Normalschulfonds-Voranschlages für das Jahr 1903.

14. Priloga 9. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlagata računski sklepi kmetijske šole na Grmu o šoli in o gospodarstvu za l. 1901 z imovinskima razkazoma ter z razkazom o uspehih gospodarskih panog.
15. Priloga 10. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predlagata proračuna kranjske kmetijske šole na Grmu za l. 1903.
16. Priloga 11. Poročilo deželnega odbora glede dovolitve višjih nego 20% doklad za cestne namene.
17. Priloga 12. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži načrt zakona o zvišanji potrebsčine za uravnavo Mirne.
18. Priloga 13. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predložijo računski sklepi bolničnega, blazničnega, porodničnega in najdeniškega zaklada za l. 1901 in razkazi imovine teh zakladov koncem l. 1901.
19. Priloga 14. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep gledališkega zaklada za leto 1901.
20. Priloga 15. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predložijo proračuni bolničnega, blazničnega, porodničnega in najdeniškega zaklada za leto 1903.
21. Priloga 16. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep pokojninskega zaklada deželnih uslužbencev za leto 1901 in proračun za leto 1903.
22. Priloga 17. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep garancijskega zaklada Dolenjskih železnic za leto 1901 in razkaz imovine tega zaklada koncem leta 1901.
23. Priloga 19. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži proračun deželnega zaklada za leto 1903.
24. Priloga 20. Poročilo deželnega odbora glede zakupa užitnine od strani dežele.
25. Priloga 21. Poročilo deželnega odbora o dovolitvi deželnega prispevka za vodovod v Zagorji na Savi.
26. Priloga 22. Poročilo deželnega odbora s proračunom gledališkega zaklada za leto 1903.
27. Priloga 23. Poročilo deželnega odbora o razširjalni zgradbi domobranske vojašnice.
28. Priloga 24. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep muzejskega zaklada za leto 1901.
29. Priloga 25. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži proračun muzejskega zaklada za leto 1903.
30. Priloga 28. Poročilo deželnega odbora, s katerim se predloži računski sklep deželnega zaklada za leto 1901.
31. Priloga 31. Poročilo deželnega odbora o pokojnini nadučitelja Josipa Levičnika v Železnikih.
32. Priloga 32. Poročilo deželnega odbora z načrtom zakona o uvrstitvi okrajne ceste od Železnikov do Podrošta in nove ceste od Podrošta do Petrovegabrda na deželni meji med deželne ceste.
33. Priloga 36. Poročilo deželnega odbora o dovolitvi deželnega prispevka za uravnavo Save med Lazami in Senožeti, med Litijsko in Savo in pa pri Krškem.
34. Priloga 37. Poročilo deželnega odbora o preložitvi Belopeške deželne ceste na Štiklu z dotičnim načrtom zakona.
14. Beilage 9. Bericht des Landesauschusses, mit welchem die Rechnungsabchlüsse der krainischen landwirtschaftlichen Schule in Stauden über die Schule und den Wirtschaftsbetrieb für das Jahr 1901 samt den Vermögensausweisen und dem Erfolgsausweise über die Wirtschaftszweige vorgelegt werden.
15. Beilage 10. Bericht des Landesauschusses, womit die Voranschläge der krainischen landwirtschaftlichen Schule in Stauden für das Jahr 1903 vorgelegt werden.
16. Beilage 11. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Bewilligung von mehr als 20%igen Umlagen für Straßenzwecke.
17. Beilage 12. Bericht des Landesauschusses, womit ein Gesetzentwurf, betreffend die Erhöhung des Erfordernisses für die Regulierung des Neuringbaches vorgelegt wird.
18. Beilage 13. Bericht des Landesauschusses, womit die Rechnungsabchlüsse des Kranken-, Irren-, Gebärdhaus- und Findelhausfonds für das Jahr 1901 nebst den Vermögensnachweisungen dieser Fonds mit Ende 1901 vorgelegt werden.
19. Beilage 14. Bericht des Landesauschusses, womit der Rechnungsabluß des Theaterfonds für das Jahr 1901 vorgelegt wird.
20. Beilage 15. Bericht des Landesauschusses, womit die Voranschläge des Kranken-, Irren-, Gebärdhaus- und Findelhausfonds für das Jahr 1903 vorgelegt werden.
21. Beilage 16. Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Rechnungsabluß des Pensionsfonds der Landesbediensteten für das Jahr 1901 und der Voranschlag für das Jahr 1903 vorgelegt wird.
22. Beilage 17. Bericht des Landesauschusses, mit welchem der Rechnungsabluß des Garantiefonds der Unterfrainerbahnen für das Jahr 1901 und die Nachweisung des gesamten Vermögens dieses Fonds mit Ende 1901 vorgelegt wird.
23. Beilage 19. Bericht des Landesauschusses mit Vorlage des Voranschlages des Landesfonds für das Jahr 1903.
24. Beilage 20. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Pachtung der Verzehrungssteuer seitens des Landes.
25. Beilage 21. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Bewilligung eines Landesbeitrages für die Wasserleitung in Sagor a. d. Save.
26. Beilage 22. Bericht des Landesauschusses mit dem Voranschlage des Theaterfonds für das Jahr 1903.
27. Beilage 23. Bericht des Landesauschusses, betreffend den Erweiterungsbau der Landwehrfaserne.
28. Beilage 24. Bericht des Landesauschusses, womit der Rechnungsabluß des Museumsfonds für das Jahr 1901 vorgelegt wird.
29. Beilage 25. Bericht des Landesauschusses, womit der Voranschlag des Museumsfonds für das Jahr 1903 vorgelegt wird.
30. Beilage 28. Bericht des Landesauschusses mit Vorlage des Rechnungsabchlusses des Landesfonds für das Jahr 1901.
31. Beilage 31. Bericht des Landesauschusses, betreffend den Ruhegenuß des Oberlehrers Josef Levitnik in Eisern.
32. Beilage 32. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Einreichung der Bezirksstraßenstrecke von Eisern bis Podrošt und der neuen Straße von Podrošt bis Petrovobrdo an der Landesgrenze in die Kategorie der Landesstraßen unter Anschluß des einschlägigen Gesetzentwurfes.
33. Beilage 36. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Bewilligung eines Landesbeitrages zur Regulierung der Save in den Strecken Laas-Senožet, Vittai-Sava und bei Gurkfeld.
34. Beilage 37. Bericht des Landesauschusses, betreffend die Umlegung der Weißenfelder Landesstraße am Stückelberge, unter Anschluß des bezüglichen Gesetzentwurfes.

Začetek seje ob 10. uri 40 minut dopoldne.

Beginn der Sitzung um 10 Uhr 40 Minuten Vormittag.

Deželni glavar:

Konstatujem sklepčnost visoke zbornice ter otvarjam sejo.

Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita zapisnik zadnje seje.

1. Branje zapisnika šeste deželno-zborske seje dne 14. oktobra 1903.

1. Lesung des Protokolls der sechsten Landtags-sitzung vom 14. Oktober 1903.

Tajnik Pfeifer:

(Bere zapisnik šeste seje v nemškem jeziku. — Liest das Protokoll der sechsten Sitzung in deutscher Sprache.)

Deželni glavar:

Želi kdo gospodov poslancev kak popravek v ravnokar prečitnem zapisniku?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne, izrekam, da je zapisnik zadnje seje potrjen.

2. Naznanila deželno-zborskega predsedstva.

2. Mitteilungen des Landtagspräsidiums.

Deželni glavar:

Čast mi je, predstavljati visoki zbornici gospoda deželnovladnega svetnika Viljema viteza Laschana, ki se danes vdeleži seje kot drugi vladni zastopnik.

Dalje naznanjam, da mi je došel dopis c. kr. deželnega šolskega sveta s predlogi, kako naj bi se provizorično poboljšali učiteljski prejemki.

Stvar sodi v finančni odsek in torej se bo ta dopis oddal finančnemu odseku.

Došle so sledeče peticije, katere se izročajo finančnemu odseku:

Landes-schulrat hier ersucht um provisorische Aufbesserung der Lehrergehälter an den öffentlichen Volksschulen.

Altman Josip in Noval Karol, odgonska sprevodnika tukaj, prosita za zvišanje plače.

Županstvo v Ribnici prosi, da se odpravijo deželne in druge doklade od pridobnine krošnjarjev.

Gospod poslanec Luckmann izroča prošnjo:

Der Laibacher Theaterverein bittet um Subvention pro 1903/4.

(Izroči se finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Gospod poslanec dr. Šusteršič izroča prošnjo Jerneja Pečnika, starinoslovca, za nagrado za starine izročene deželnemu muzeju.

(Izroči se finančnemu odseku. — Wird dem Finanz-ausschusse zugewiesen.)

Dalje naznanjam, da je gospod poslanec Grasselli naznanil, da je zbolel in da se ne more udeležiti današnje seje. Njegova odsotnost je torej opravičena.

Sedaj preidemo na nadaljevanje dnevnega reda zadnje seje in prosim gospoda zapisnikarja tajnika Uršiča, da nadaljuje čitanje interpelacije.

Tajnik Uršič

(bere — liest):

Stremayer je rešil to pereče vprašanje na ta način, da je vstavil z najvišjim dovoljenjem z dne 27. julija, kakor objavlja «Wiener Ztg.» od 31. julija 1870, za drugo polletje l. 1870. v proračun vsoto celih 3600 gld. za slovenska predavanja na graškem vseučilišču. Veselo so sicer Slovenci sprejeli to vladino odredbo, misleč, da se je jedna najvažnejših zadev za nas ugodno rešila. Vendar je bila večina nekako iznenadena, ker so poslanci pričakovali najmanj slovenske pravne akademije v Ljubljani.

Nepopolna zadovoljnost s to rešitvijo se kaže najbolje v istočasnih interpelacijah dr. Coste v kranjskem (30. avgusta), dr. Lavriča v goriškem (24. avgusta) ter dr. Vošnjaka v štajerskem deželnem zboru, v katerih so vlado vprašali, zakaj ni ustanovila vseučilišča v Ljubljani.

Mej tem so se pa že vršile priprave za slovenska predavanja v Gradcu, za katera so se oglasili kot docenti: inomoški profesor dr. Krajnc, dr. Gršak in dr. Ribič, v poštrev so prišli še dr. Lehmann, dr. Reddi ter Melé. Vlada je nameravala prve tri gospode imenovati. Dr. Ribič pa je vprašal, pod katerimi pogoji se bo imenovanje izvršilo in je ob enem prosil za habilitacijo. Na to svoje vprašanje je dobil naslednji vele-zanimivi odgovor:

Z. 233. Mit h. Erlaß v. 3. Jänner d. J. hat das Ministerium für Kultus und Unterricht mit Bezug auf den Erlaß vom 1. August 1870, betreffs der allerhöchst genehmigten Einführung slovenischer Vorträge über die Fächer der judiziellen Staatsprüfung anher eröffnet, daß diejenigen, welche an der hiesigen Fakultät zu diesen Vorträgen in einer der nicht deutsch vortragenden Professoren an den Universitäten zu Innsbruck, Prag, Lemberg gleichen Stellung und in der Art, daß diese Vorträge den Vorschriften der bestehenden Studienordnung genügen würden, zugelassen werden wollen, sich mindestens in der vorgeschriebenen Weise habilitieren müssen, u. zw. durch Habilitationsvorschriften und Colloquium in deutscher Sprache (die Probevorlesung könnte slovenisch vorgetragen werden). So lange sich keine so gearteten Lehrkräfte finden, könnten neben den deutschen Hauptkollegien slovenische collegia practica über jene Fächer behufs der Vermittlung der wichtigsten terminologischen Hilfsmittel abgehalten werden, dessen Dozenten eine der des honorierten Dozenten der Verrechnungskunde ähnliche Stellung an der Fakultät einzunehmen hätten und deren entsprechender Remuneration nichts im Wege stünde. Das gefertigte Professorenkollegium erachtet es für geboten, Ew. Wohlgeboren hievon in Kenntnis

zu setzen und zu befragen, in welchem Sinne Sie nunmehr Ihr vom hohen Ministerium anher zur Äußerung übergebenes Gesuch verstanden wissen wollen.

K. k. rechts- und staatswissenschaftliches
Professoren-Kollegium.

Graz, am 4. Februar 1871.

Dr. F. Bischof, d. z. Dekan.

«Slovenski Pravnik», čegar urednik je bil, kakor znano, za naše vprašanje tako zaslužni dr. Razlag, je pa l. 1871. še predlagal, naj se tudi na vseučilišču dunajskem uvedejo slovenska predavanja in pozval na Dunaju živeče učene rojake odvetnika dr. Ferdinanda Pogačnika, dr. Dolenca in dr. Napreta, naj se žrtvujejo za domovino in naj se ponudijo za brezplačne docente na dunajskem vseučilišču. Samo dr. Pogačnik se je odzval temu pozivu in vložil koncem aprila leta 1871. obširno vlogo pri naučnem ministrstvu, v kateri se ponudi za neplačanega docenta na Dunaju z jedinim pogojem, da se mu podeli naslov in značaj rednega vseučilišnega profesorja.

Mislilo se je splošno, da se slovenska predavanja prično že jeseni l. 1870., toda majnika 1871. vršila so se tedaj še vedno pogajanja. Tako se je torej ta važna zadeva zavlekla, dokler se ni končno popolnoma pokopala. Proračunski odsek je namreč postavko za slovenska predavanja črtal in tudi zbornica je odsekovi večini pritrdila.

Dne 13. junija je bila dotična debata v državnem zboru, kjer je dr. Costa temeljito in odločno zagovarjal slovensko zahtevo. Modificiral pa je potem vladin predlog v toliko, da je pritrdil odsekovemu sklepu, naj se v Gradcu ne predava slovenski in predlagal resolucijo, ki zahteva ustanovitve vseučilišča v Ljubljani.

Razpravo je otvoril poslanec dr. Etbin H. Costa z naslednjim govorom, ki bi še danes delal čast vsakemu slovenskemu govorniku. Govor se namreč glasi:

«Na predlog prejšnjega č. g. ministra za uk in bogoč. dr. pl. Stremayerja je blagovolilo Nj. Vel. dovoliti v preteklem letu slovenska predavanja v predmetih judicijelnega drž. izpita na Karl Francovem vseučilišču v Gradcu ter je bila v to svrhu postavljena v proračun svota 3600 gl.

Slov. narod je ta najvišji odlok z veseljem pozdravil videč v njem prvo dejansko izvršitev po § 19. drž. osn. zak. zajamčene pravice ravnopravnosti narodov in jezika.

Finančni odsek je to svoto črtal in izrekel mnenje, da za sedaj zadostujejo predavanja o slovenskem uradnem slogu (Geschäftsstil).

Pred vsem moram pripomniti, da § 19. ne sme ostati prazna beseda ter da ima slov. narod, ki prebiva, broječ 1 $\frac{1}{2}$ milijona duš, na Kranjskem, južnem Štajerskem, Koroškem in Primorskem, pravico do tega, da mu je dostopna najvišja izobrazba v materinščini.

Vzroki, s katerimi utemljuje fin. odsek svoj ukrep, se mi ne zde dovolj tehtni, da bi ga opravičili.

Prvi vzrok, katerega navajajo, je, da primanjkujejo potrebni profesorji, ki bi predavali v slov. jeziku. Mislim, da fin. odsek v tem ni bil dovolj poučen ter opozarjam na to, da se je za ta predavanja že sedaj oglasilo več

kompetentov, ki so vsi doktorji prava. Posebno pa povdarjam, da je že l. 1848. Slovenec, ki je sedaj redni javni vseuč. profesor na jednom avstr. vseučilišču, predaval civilno pravo. Zmožnih močij torej ne primanjkuje in jih tudi ne bo manjkalo, če vlada zajamči, da bodo tudi dosegli smoter svojega stremljenja.

Drugi vzrok, katerega navaja fin. odsek, je ta, da ima utrakvizacija visokih šol, kakor je splošno znano, slabe posledice.

Ta vzrok je pač v nekoliko opravičen in tekom mojega govora hočem še razložiti, v koliko ga smatram umestnega ter bom izvajal iz njega svoje posledice. V obče pa opozarjam, da se nahajajo taki zavodi tudi izven naše države in bom razložil, da leži vzrok slabih posledic tacihih uredbe pri avstrijskih vseučiliščih ne toliko v uredbi sami, kakor v razmerah, ki so prozročile narodno napetost.

Pri tej priložnosti tudi opozarjam, da graško vseučilišče po intencijah svojega plemenitega ustanovitelja ni namenjeno samo jednemu narodu Štajerske, temveč da mora služiti obema dež. narodnostima kot najvišje izobraževališče, ter trdim, da je ravno graško vseučilišče v to poklicano, da se tu uvedejo slovenska predavanja.

Iz tega vzroka smatram torej neopravičeno spomenico onega graškega profesorja, ki živi še le malo časa v Avstriji, v kateri protestira proti temu, da bi se s slovenskimi predavanji uničil nemški značaj graškega vseučilišča.

Tretji vzrok, katerega navaja odsek, je ta, da je ravno nepraktično začeti s predmeti judic. drž. izpita. Vendar bi mislil, da mora biti poročevalec, ki je sam univ. profesor in kateremu so potrebe sodne prakse znane, prepričan, da je ravno v teh predmetih potreba izobrazbe v onem jeziku, v katerem se vrše sodne obravnave.

Dovoljujem si opozoriti g. poročevalca le na jeden dobro znan faktum. S kolikim veseljem se je sprejela v preteklem stoletju vpeljava materinščine kot predavalni jezik na raznih vseučiliščih.

Še dandanes povdarjajo kulturni zgodovinarji kot izreden dogodek, kot temeljni kamen v razvoju človeške prosvete faktum, da se je uvedla mesto latinščine na vseučiliščih kot predavalni jezik materinščina. Nekateri segajo celo daleč, da zahtevajo, da se uvede tudi na bogoslovnih fakultetah mesto latinščine dotična materinščina. Neoporekljivo dejstvo je torej, da je vpeljava živih jezikov na vseučiliščih največjega pomena za razvoj dotičnega naroda.

Mislim, da moramo ravno v tej točki opazovati ono medsebojno zvezo, ki vlada med razvojem jezika in omiko narodovo. Nedvomno je, da je narodova omika v najtesnejši zvezi z razvojem njegovega jezika, da pa je razvoj jezika zopet v zvezi z njegovo vpeljavo v šoli, uradu, v javnem in socialnem življenju.

Veliki nemški učenjak, mož, v katerem so se rodile ideje, katerih veljava bo večna, Herder, je izrekel o pomenu materinščine v šoli besede, ki so preveč znane, da bi jih navajal. Ravno mi Slovani se moramo vedno boriti zoper žalosten circulus vitiosus. Če zahtevamo, da se uvede v urade slovenski jezik, tedaj nam

oporekajo nasprotniki: saj nimate uradnikov, ki bi bili zmožni, da bi uradovali v vašem jeziku. Toda ne dajo nam šol, v katerih bi se taki uradniki izobraževali. Če pa zahtevamo šol, tedaj nam ugovarjajo: Saj nimate niti knjig niti učil! — To govore tako, kakor bi morali prej imeti knjige in učila nego šole; kakor bi ne bilo vse to v najožji zvezi in kakor bi se ne bilo na nemških vseučiliščih preje o nemščini predavalo, nego se je nemško slovstvo povspelo do one višine, na kateri je sedaj občudujemo.

Vseučilišča so tudi radi tega velikanske važnosti za razvoj narodov, ker stvarjajo stan, ki ima nalogo gojiti vedo in ki čuti v sebi nagon, stvoriti znanstveno slovstvo tam, kjer ga še nimajo in je izpopolniti tam, kjer je pomanjkljivo. Baš v tem oziru se moramo ozirati na nemško slovstvo. Ni dvoma, da so ravno nemška vseučilišča pripomogla nemškemu slovstvu do takega razvitka.

Nemška znanstvena dela pišejo izključno le nemški vseučiliški profesorji.

Zakon narave je torej tak, da taki zavodi pospešujejo razvoj jezika, prosveto naroda, da je ustanovitev vseučilišč potrebna, da morejo sodniki, odvetniki, notarji, srednješolski profesorji v onem jeziku uradovati in učiti, ki je jezik narodov.

Dalje se trdi, da je namen vseučilišč tudi ta, da si pridobimo temeljito znanstveno izobrazbo; najboljše sredstvo za to pa je, da se poslužujemo onega jezika, ki nam nudi potrebne literarne pripomočke.

Brezdvombeno je, da ima universitas scientiarum res ta namen, namreč podeljevati znanstveno, globoko omiko.

Če se pa iz te idealne višine ozremo doli v praktično življenje, moramo priznati, da ima pretežna večina slušateljev nemških vseučilišč pred očmi ne toliko višjo znanstveno izobrazbo v obče, kakor ono znanje, ki je potrebno za državne izpite in praktično življenje. To je dejstvo, katero ima vsakdo priznati, kdor je le količkaj znan z razmerami na vseučiliščih.

Če torej, kakor sam rad priznam, v prvem času na slovenski fakulteti ne bo mogoče dobiti si one znanstvene izobrazbe, ki jo more dati veliko nemško vseučilišče z izvrstnimi učnimi močmi, vendar se bo vsak lahko za praktično življenje tudi na slovenski fakulteti toliko naučil, kolikor se večina dijakov na nemških vseučiliščih nauči.

Da je temu tako, potrjujejo zadnji dogodki.

Prosim gospodje, naj se spomnijo zadnjih dogodov na dunajskem vseučilišču, kojih rezultat je bil ta, da je profesorski zbor ene fakultete stavil predlog, naj se doktorandom te fakultete predloži cela vrsta vprašanj iz jednega specijalnega predmeta, iz katere si potem izberejo ona, na koje morajo odgovoriti in iz katere dobe izpraševanci potem svoj red.

To velja torej za doktorande jedne fakultete in vendar se ne bo osmelil nihče trditi, da obvladajo oni znanstveno svoj predmet, če znajo 100 ali 200 vprašanj na pamet, in se pripravljajo le za izpit, ne da bi ves predmet znanstveno preiskali in obvladali. Gotovo se nahajajo predmeti, katere je nemogoče znanstveno popolnoma obvladati: Tak predmet je n. pr. teoretično modroslovje.

Znano je, da vlada v Nemčiji cela vrsta znanstvenih sistemov in zelo bi obžaloval onega doktoranda filozofije, ki se je učil po Heglovem sistemu in katerega bi potem izpraševal Krausejev pristaš. (Klici na desnici: res je!)

Temu bi bilo nemogoče napraviti izpit.

Jaz sam sem kot učenec Krausejevega pristaša Arndtsa skusil, kako težavno je Nekrausejancu odgovoriti temu profesorju.

Dalje trdi odsekovo poročilo, da bo za razvoj jezika koristnejše, če se ne predava v slovenskem jeziku, temveč da slušatelji poslušajo nemška predavanja in se potem v praktičnem življenju potrudijo v teh strokah rabiti materinščino.

Če vidim, da so se za deželo, v kateri je prevesna večina prebivalstva slovenska, izdale naredbe, da morajo sodniki vsaj nekatere zapisnike, kakor zapisnike priseg, zaslišavanj sestaviti v slovenščini, če vidim, da se morajo konečne obravnave vršiti v tem jeziku, če dalje vidim, da se tudi na srednjih šolah vsaj nekateri predmeti predavajo v slovenščini, in koliko truda vse to one stane, ki so se 15 do 16 let v šolah razne predmete učili v nemškem jeziku in jim torej tehnični izrazi popolnoma manjkajo in se morajo istih še le učiti — tedaj izprevidim, da je za te može velikanska krivica, da morajo sedaj naenkrat obravnavati in predavati v drugem jeziku. To je ravno tako, kakor bi se gospodje učili na vseučilišču civilno, kazensko pravo itd. v francoskem ali italijanskem jeziku, zapustivši šolo pa bi morali vse v nemščini obravnavati. To je popolnoma nemogoče. V tem slučaju se mora dotičnik popolnoma od začetka pričeti učiti, to je zapustivši šolo in proučivši teoretično, se mora naučiti to, kar potrebuje v praktičnem življenju. Kolika škoda so te razmere tudi za materijelno pravo! Zato imamo dovolj izgledov, kojih pa ne bom navajal. Trdim pa samo, da ti kriče po slovenskih predavanjih. Navada je, nam predbacivati našo nizko omiko in malo literaturo. Danes berem v enem časopisu povodom tega mojega predloga strastno zasramovanje in uboštvo slovenskega pravoslovnega slovstva.

Priznati moramo, da tega nimamo; vendar mi ne zahtevamo ničesar drugega kakor drugi narodi, namreč: da se ustanove najprvo šole, ker je razvoj jezika in slovstva s šolo v največji zvezi. Prav iste razmere nahajamo v preteklem stoletju v Nemčiji, ko se je uvedel nemški jezik na vseučiliščih; ravno isto smo videli pri ustanovitvi jugoslovanskega vseučilišča v Zagrebu, isto pri madjarskem vseučilišču v Budapešti.

Isto vidimo tudi pri nas. Toda če nam daste šole, se ne bo razvil le naš jezik, ampak tudi naše slovstvo.

Če sem se torej zavzel za ustanovitev pravoslovne in modroslovne fakultete, vendar ne morem več zagovarjati vladinega predloga in sicer iz jednega vzroka, katerega navaja poročilo odsekovo, namreč: da utrakvistična vseučilišča nimajo uspeha.

To je dejstvo, katero je neoporekljivo v Avstriji in posebno še v Gradcu. Mislim, da je graško vseučilišče za to najmanj pripravno, da bi gojilo slovenska predavanja tako, kakor je to vsakemu novemu zavodu za procvit neobhodno potrebno.

Trdim tudi, da v Gradeu ni onih predpogojev, ki bi omogočili medsebojni miren obstanek obeh narodnih fakultet.

Žalibog so se v Avstriji narodnostne razmere tako poostriale, da je moja bojazen opravičena. Vendar upam, da se bodo te razmere izpremenile, da bodo narodi uvideli, da morajo le v medsebojni narodni ljubezni prosperovati. (Dobro! Dobro! na desnici).

Stavljam torej resolucijo:

«Visoka vlada se pozivlja ustanoviti v Ljubljani kakor hitro mogoče pravoslovno in modroslovno fakulteto s slovenskim učnim jezikom».

Ta predlog ne zahteva le pravoslovne, ampak tudi modroslovno fakulteto, kajti tudi modroslovna fakulteta nam je nujno potrebna, ker vzgaja učitelje za srednje šole, na katerih se deloma že podučuje v slovenščini. Predlagal sem vseučilišče s sedežem v Ljubljani in mislim, da je to popolnoma opravičeno.

Ljubljana je naravno središče Slovencev in usojam si poleg tega poudarjati, da so deželni stanovi kranjski, katerim se vendar ne more podtikati ultranacijonalnih teženj, že leta 1787. zahtevali visoko šolo tako-le:

(Cita:)

«Nicht nur das Herzogthum Krain, sondern Croatien, Istrien, Friaul, Dalmatien, die ganze österreichische Seeküste, und die venetianische terra ferma, sind an der Errichtung einer philosophischen Schule in Laibach als dem bequemsten Standorte, theilhaftig. Die Pflege der Landessprache kommt hiebei in Betracht, insoferne die in fremden Provinzen studierenden Slaven in Gefahr geriethen, ihre Muttersprache zu vergessen und dadurch für die Verwendung im Vaterlande gänzlich unbrauchbar werden. Das Gedeihen des Institutes der Normalschulen erfordert philosophisch vorgebildete Lehrer, die auch der Landessprache mächtig sein müssen.»

«Allein auch die Civilbeamten benöthigen eine philosophische Vorbildung und müssen wegen des Verkehrs mit dem Landvolke nothwendig Landeskinder sein.»

Tako se je govorilo pred 90 leti v deželnem dvorcu ljubljanskem. Sicer pa je imela Ljubljana že svojo pravoslovno šolo za francoske vlade in dokaz temu je knjiga, izšla 1812 «Recueil de regles de droit etc. à l'usage de la jeunesse des provinces Illyriens».

Narodnost je postala dandanes važno vprašanje. Jaz nisem jeden izmed onih, ki bi narodnostnemu principu jedino važnost v državi pripisovali, še manj pa jeden onih, ki bi ga ignorirali ali se ga celo bali.

Skrbno negovanje narodnostnih zahtev pripomore veliko do sreče naroda.» —

Na izvrstna Costina izvajanja je odgovoril graški poslanec Rechbauer:

«Če tudi nisem imel sprva namena udeležiti se razprave, moram vendar na izvajanje častitega gospoda poslanca iz Kranjske glede slovenskih predavanj na graškem vseučilišču in eventualno glede resolucije, da se ustanovi prava akademija v Ljubljani, nekoliko odgovoriti.

Finančni odsek je predlagal, da se črta vladina postavka 3600 gl. za slovenska predavanja na graškem

vseučilišču in mislim, da je finančni odsek pravo pogodil. Sklicujejo se na § 19 in s tem pobijajo predlog.

§ 19. jamči vsem v Avstriji živečim narodom pravico do popolnega razvijanja. Toda tega ne smemo zlorabljati v to, da zahtevamo za vsak narod brez razlike njegovega razvoja, izobrazbe in prosvete eno in isto; inace bi morali tudi vsaki narodnosti pripisovati enako družabno mesto in vendar ne bo nihče trdil, da so pebivalci Boke Kotorske v socijalnem oziru na isti stopnji, kot napredni Dunajčani, Berlinčani in Parižani. Če govorimo torej o enakopravnosti, ima to edino to smisel, da ima vsaka narodnost iz stališča, koje zavzema, glede kulturnega razvitka enake pravice do nadaljnega razvoja.

Kar se tiče slovenskih predavanj na graškem vseučilišču, je prvi pogoj njihovega obstanka, da imamo učne knjige v dotičnem jeziku, ter za nje sposobne osebe. Tu pa primanjkujejo ravno osebe, ki bi slovensko predavale. Če je gospod poslanec iz Kranjske dejal, da imajo v to dovolj doktorjev prava, ga moram zavriniti s tem, da ni vsak doktor prava tudi sposoben za znanstvena predavanja, posebno če pomislimo, kako se pride na nekaterih vseučiliščih do doktorata.

Opozarjam tudi na to, da je za docenturo potrebno posebno habilitovanje, da se pa tudi še ni nobenemu Slovincu, kolikor se spominjam, posrečilo, da bi se na graškem vseučilišču habilitiral za slovenska predavanja.

Se več, gospoda moja, nimamo sedaj v prvič slovenskih predavanj na graškem vseučilišču. Toda ta predavanja so sama ob sebi prenehala, ker ni bilo slušateljev, in ker profesor ni imel druge knjige, kot prevod državlj. zakonika, ki si ga je sam vstvaril. Danes stojimo skoro še na istem stališču. Vsakemu je odprta pot, da se habilitira na graški univerzi kakor na vsaki drugi, toda pravno slovstvo Slovenije je danes še popolnoma nepoznato. Razun nekaterih pomankljivih prevodov nekaterih zakonikov, nimajo ničesar na pravnem polju. Da, gospoda moja, eden najslavnejših mož Kranjske, pesnik «Dunajskih izprehodov» je v deželnem zboru izjavil, da celo slovensko slovstvo lahko odnesemo v eni sami žepni rutici. (Veselost na levi. — Ugovor na desni.)

Gospoda moja! Če stojimo na tem stališču slovsstvenega razvoja, potem so nemožna znanstvena predavanja.

Sploh pa je popolnoma poskrbljeno za to, da se more slovenski jezik popolnoma razviti, že sedaj je povsod, na Spodnjem Štajerskem in Kranjskem, uveden slovenski jezik na ljudskih šolah. Da bi se pa vvel na vseučilišču, bi moral biti čisto drugače razvit, kakor je zdaj, in imeti bi morali že zdaj sposobne može, ki bi v tem jeziku predavali.

Castiti gospod predgovornik iz Kranjske je tudi oporekal, da bi bili večjezični učni zavodi kvarljivi. Mislim, da nam vsakdanja pedagogična izkušnja to dovolj dokazuje, in da bo to kdo drugi še pojasnil.

Bil pa je konečno vendar tako prijazen, da je to sam priznal in vsled tega stavil svojo resolucijo. Po-udarjal je posebno tudi glede graškega vseučilišča, da je že njegov vzvišeni ustanovitelj imel ta namen, da

pripomore na njem obema narodnostima Štajerske do višje izobrazbe.

Jaz pa mislim, da vzvišeni ustanovitelj gotovo ni na to mislil, da se bo v Gradcu v slovenskem jeziku predavalo; kajti pred 300 leti je bilo «slovensko» ime še neznano. (Ugovor na desni.)

Znana je pač «Slovenska (windische) krajina,» tudi je znana vojvodina Kranjska, toda «Slovenije» niso nikdar poznali, in rad bi poznal ono zgodovinsko knjigo, ki razpravlja zgodovino «Slovenije».

Jaz pa trdim, da je ustanovitelj ravnal popolnoma v duhu ravnopravnosti, ustanovil je namreč v Gradcu vseučilišče, na katerem se lahko izobrazujejo vsi Štajerci, Nemci ali Slovenci, in častiti gospod predgovornik iz Kranjske, ki se je danes opetovano proglašil za rojenega Slovana, je večinoma svojo naobrazbo si pridobil na nemškem vseučilišču in s tem pokazal, da se v smislu ustanoviteljeve namere ondi res lahko obe narodnosti izobrazujeta. (Veselost, klici na levi: Prav dobro!)

Gospod govornik je konečno dejal, da se je v prejšnjem stoletju smatralo za velik napredek, ko se je na vseučilišču uvel naroden jezik mesto prejšnjega znanstvenega jezika, mesto latinščine. Gotovo! Toda glavni pogoj temu je, da je jezik kot kulturn jezik že tako razvit, da je sposoben za znanstveno delovanje. (Klici na levi: Tako je!)

Nemški jezik pa je bil že tako razvit, da je sam od sebe izpodrinil latinščino; isto tako je bilo s francoščino in laščino.

In če se bodo slovanski jeziki, slovenski in hrvatski, popeli do te stopnje, potem bodo na svojem narodnem ozemlju gotovo izpodrinili druge jezike, toda najprej se mora uresničiti ta pogoj.

Če trdi gospod predgovornik, da mora biti jezik vedno v soglasju z narodovo izobrazbo, potem mislim jaz, da je ta odvisnost medsebojna. Čudno pa se mi zdi, če pravi, da nočemo dati šol, ker pravimo, da ni potrebnih učnih sredstev, in da je treba najprvo ustanoviti šole, da se potem že dobe učna sredstva.

Jaz mislim, da je nedvojbeno, da je treba najprvo ustvariti učna sredstva. Toda teh nedostaja slovensčini zdaj še popolnoma. To se mora šele toliko razviti, da bo mogoče ustvariti učna sredstva.

Trdilo se je, da se je nemško slovstvo na vseučiliščih tako mogočno razvilo, da pa znanost ni edina, ki vabi dijake tjakaj, ampak da je tem večinoma le za strokovni študij, za vsakdanji kruh. Gotovo, toda s tem bi ponižali vseučilišča do javnih uradniških odgojevališč, kar pa ne smejo biti. Uradniki, zdravniki, odvetniki in notarji si bodo sicer res ondi iskali svojo znanstveno izobrazbo, toda vseučilišče ni nikako odgojevališče in tudi ne sme biti, temveč je znanstveni zavod, in zato morajo biti vsi pogoji uresničeni.

Če je častiti predgovornik dejal, da z znanstveno izobrazbo ni mnogo pomagano, da v praktičnem življenju s tem ne moremo izhajati ter nam razvijal, s kolikimi težkočami se mora boriti uradnik, ki mora v dotičnem jeziku uradovati, potem mislim jaz, da tiči ta težkoča čisto v nečem drugem. Pri nas in na Kranjskem ljudstvo namreč ne ume novoustvarjene slovensčine. (Veselost na levi.)

Iz lastne izkušnje to vem. Jaz živim v deželi in sem velikokrat na Spodnjem Štajerskem. Če prejmejo občine slovenske uloge, jih ne razumejo in dajo jih najprvo prestaviti na nemško, potem jih šele bero.

Razumejo pač svoje narečje, ne pa novoiznajdene slovensčine, ki je v resnici sposobna za velik razvoj. Priznavam tudi težnje za njeno razvijanje, toda za vse na svetu je treba časa, in tudi za razvoj jezika in jezik, ki je danes še v povojih, se ne more jutri že povzpeti do jezika učenjakov.

Naši slovenski kmetze na Štajerskem so na tej stopnji, da razumejo samo svoje prirojeno narečje, ki so se ga učili, njihovi otroci si bodo morebiti že prisvojili slovensčino, toda danes je to nemožno.

Če je torej sodniku težko sestavljati slovenske zapisnike, temu ni vzrok pomanjkanje šol, temveč popolna nerazvitost jezika.

Nedostajajo mu tudi često potrebni termini tehnici; nima še pravnih izrazov, in če morate sestaviti slovenski zapisnik, obstoji vsa težkoča le v tem, da je težko dobiti primernih izrazov.

Sicer pa ne more biti za slovensko uradovanje nikaka ovira, da so se uradniki učili nemško, in če v prejšnjem stoletju niti uradovati ne bi mogli, ker se je na vseučiliščih predavalo latinsko, pri sodnijah pa uradovalo nemško. (Veselost.)

Sicer pa je gospod predgovornik iz Kranjske izjavil, da ne polaga velike važnosti v to, da bi se v Gradcu slovensko predavalo. Ondi baje ni ugodnih tal za to. Toda odkar diham, živim na Štajerskem, poznam dobro življenje na graškem vseučilišču in tamošnje razmere in lahko rečem, da nismo nikdar dvomili, da smo Štajerci eden narod; nikdar nismo povpraševali, jeli je nemški ali slovenski Štajerc. Sedanje manj ugodne razmere so nastale šele takrat, ko so začeli nekateri Spodnje Štajerce odtujevati deželi, da jih pridobe za «Zjedinjeno Slovenijo.» Šele od istega časa so se razmere poslabšale. Dosedaj je smatral Štajerc svojo deželo za celotno in enotno. Tudi ne najdemo v naši deželi nikakih simpatij do sosednje Kranjske, nasprotno opazamo le veliko antipatijo. (Ugovor na desni. — Klici: Zato ste skrbeli!) Gospodje iz Južnega Štajerja bodo to lahko potrdili.

Ker gospod predgovornik sam vsaj dva vzroka priznava: da prvič večjezični zavodi s pedagoškega stališča niso dobri, in da na drugi strani, kar zelo obžalujem, ne najde ugodnih tal za to v Gradcu, hočem le še z malimi besedami govoriti o njegovi resoluciji. Predlaga, naj se vlada pozove, da ukrene vse potrebno, da se v kratkem času ustanovite v Ljubljani modroin pravoslovna fakulteta.

Kar se tega tiče, za svojo osebo ne nasprotujem, nasprotno popolnoma se strinjam s tem, ker sem sam navdušen narodnjak, in ker priznavam opravičeno željo vsakoga, da kolikor mogoče skrbi za razvoj svoje narodnosti. Toda vprašal bi, jeli more vlada pri najboljši volji sedaj ustanoviti modroslovno in pravoslovno fakulteto ali pravno akademijo v Ljubljani, ko še manjka za to potrebno slovstvo, ker še ni za to sposobnih mož. To gotovo priznava gospod govornik, da moramo imeti v onem jeziku, v katerem naj se vrše znanstvena pre-

davanja znanstvene vrednosti, tudi primerno slovstvo v dotični stroki, in ker danes niti nimamo dosti zmožnih mož, ki bi na graškem vseučilišču imeli pravoslovna predavanja, kje hočete jutri dobiti učnih močij za pravno in modroslovno akademijo v Ljubljani.

Jaz za svojo osebo smatram torej to, kar predlaga gospod predgovornik, praktično za neizvedljivo, ker manjkajo vsi predpogoji za to; teoretično temu ne bi ugovarjal, mislim pa, da je praktično neizvedljivo. In če se gospod predlagatelj konečno sklicuje na predlog, ki so ga svoj čas stavili kranjski stanovi, bi Vas opozoril samo na to, da kranjski stanovi niso zahtevali, da bi se na takrat obstoječem učnem zavodu učilo v kranjskem jeziku, temveč da so zahtevali le učne zavode, izobraževališča za deželo.

Samo ob sebi je umevno, da bi se v Ljubljani poučevalo v onem jeziku, v katerem se je takrat uradovalo, namreč v nemškem.

Mislim torej, da je odsekov predlog, da se črta svoto 3600 gld., popolnoma opravičen, izjavljam pa tudi, da smatram predlog gospoda dr. Costa teoretično upravičenim, praktično pa kar naravnost neizvedljivim, in da si niti misliti ne morem, kako bi ga vlada izvršila.

Zagotavljam Vas pa, da mi štajerski Nemci ne bomo nikdar pozabili, kar je zgodovina skozi stoletja zvezala, in da bomo vedno mislili na to, da morajo biti južni Štajerci Štajerci ter da nikdar nočejo preiti k drugi deželi.» (Odobranje na levici.) — — — — —

Poslanec dr. Costa je na to repliciral:

«Ne bom seveda obširno polemiziral z izvajanje gospoda poslanca graškega mesta, popraviti hočem le one mnogoštevilne zmote, katere smo danes slišali, kolikor je pač v tej kratki debati mogoče.

Najprvo glede «windische Sprache». Obžalujem, da se je spoštovani predgovornik, ki se odlikuje vedno z objektivno sodbo, bavil z našimi narodnimi zahtevami in razmerami, ne da bi jih poznal. (Živahni ugovori na levici.)

Prosim, dovolite gospodje, dokazal bom svojo trditve takoj z vzgledom. Gotovo bi predgovornik ne govoril o novi «iznajdbi» slovenskega jezika, ko bi mu bilo znano, da je v 16. stoletju, torej pred več kakor 300 leti izšla knjiga naslovljena: «Biblija to je sveto pismo noviga ino stariga testamenta prestavljeno na slovenski jezik od Jurja Dalmatina». To je bilo okrog 1540. Letnice se ne spominjam natančno, gotovo se nahaja naziv slovenski že pri Trubarju in drugih; mislim, da bi se moglo dokazati, da je naziv slovenski tako star kakor naš jezik.

Častiti gospod predgovornik je tudi trdil, da je naš jezik umeten produkt; seveda tega gospodu poslancu ne morem zameriti in zahtevati, da se uči našega jezika, toliko pa lahko zahtevamo, da ne sodi o stvari, katera mu je neznana. (Klici: Prav dobro! na desni — Oho! na levi.)

Današnji slovenski jezik se je ravno tako zgodovinski razvil kakor nemški. (Velika veselost na levi.) Gotovo, kajti nemški jezik, kakor ga danes govorimo, izvestno ni jednak onemu pred 80 ali 90 leti (Klici:

Čujte! — Veselost na levici) — in usojal bi se le gospode, ki vso stvar smatrajo tako smešno, na to opozoriti, da je n. pr. naša velika cesarica Marija Terezija izdajala svoje naredbe in pisala pisma v nemščini, ki danes skoro več ni umljiva in v rabi. (Klici na desnici: res je.)

Tudi naš slovenski jezik ima svoj zgodovinski razvitek, vendar ni niti slovnica, niti pomen in oblika besedij slovenščine kakor se danes govori preveč različna od slovenščine 16. stoletja in oni, ki so naše književne spomenike 16. stoletja brali, bodo vedeli, da se jezik še ni tako izpremenil, da bi se moglo o novi iznajdbi slovenskega jezika govoriti.

Popolnoma napačna torej je že trditve o novo umljenem slovenskem jeziku, napačna pa je dalje tudi trditve, da ta jezik narodu ni umljiv; samo deloma je zadnji uvet resničen, namreč v toliko, v kolikor se da to trditi tudi o nemškem jeziku in nemškem narodu. Prosim Vas gospodje, dajte nemški državni zakonik kakemu štajerskemu ali koroškemu nemškemu kmetu v roke, pa bode videli, koliko bo o tem razumel (Velik nemir in veselost na levici — klici: tako je! na desni.) Odgovorili Vam bodo, da niso ničesar razumeli. (Velik nemir. Predsednik zvoni.) Še več, gospodje, jaz se povspnem celo do trditve, da je večina nemških odlokov, ki so pisani v nemščini, v takem jeziku sestavljena, da jih še marsikak olikan Nемеc ne razume (Veselost; klici na levi: slab uraden slog); sosebno mi odvetniki imamo pogosto priti v položaj, da beremo večkrat vloge, ki so nam le težko razumljive.

Sicer ne smete misliti, da je slovenščina ljudstvu nerazumljiva; to je le cum grano salis resnično.»

Govornik potem navaja kot vzgled, da narod razume «novo slovenščino», veliko število članov Mohorjeve družbe, kljub temu da so le-te knjige pisane v tej «novi slovenščini» in nadaljuje:

«Gospod predgovornik je dejal, da se ustanovitelju graškega vseučilišča, če se je oziral v svojem ustanovnem pismu pred 300 leti na obe narodnosti, gotovo še sanjalo ni, da se bode v slovenskem jeziku predavalo. To priznavam sam; vendar se ustanovitelju ravno tako tudi ni sanjalo, da se bode v nemščini predavalo, ker takrat se je predavalo v latinščini, in to je bilo obema narodnostima Štajerske, Slovincem in Nemcem prav. V tem oziru je tedaj gospod predgovornik napačno trdil. (Prav dobro! na desnici.)

Gospod predgovornik je skušal tudi odstavek, ki sem ga prečital iz spomenice kranjskih stanov, proti meni uporabiti. Opozarjam ga samo na stenografični zapisnik; onega mesta ne bom še enkrat prečital, po udarjam samo, da se tu govori izrecno o gojitvi deželnega jezika. Če se bo gospod predgovornik le malo ozrl po stenografičnem zapisniku, bo kmalu spoznal, da je spomenico kranjskih stanov napačno razumel.

Gospod predgovornik je omenil tudi «kraljestvo» Slovenijo; izraza «kraljestvo» sicer ni rabil, vendar pa v prejšnji debati neki drugi štajerski zastopnik. Taka raba besede «kraljestvo» obuja neopravičeno sumnjičenje. O kakem kraljestvu «Slovenija» ni bilo nikoli govora.

Različni sklepi, ki so jih storili premnogi slovenski tabori in društva, se strinjajo vsi v tem, da želi slovenski narod združiti se postavnim potom v jedno administrativno celoto.

To je želja, katero sme slovenski narod po vsi pravici izreči, ki je popolnoma lojalna, ker živimo vsi Slovenci v Avstriji in ki ne more imeti nikakih zlih posledic za Avstrijo. Da se te želje vedno in vedno ponavljajo, je naravno, če se spomnimo onih nazorov, ki smo jih danes slišali iz ust veljavnega zastopnika deželnega zbora štajerskega.

Ni nam pripisovati krivde, da skušamo k sebi priklopiti južni del Štajerske — saj ga sami odbijate, ker se ne ozirate na opravičene narodne zahteve južnega Štajerja. (Bravo! Prav dobro! na desnici.)

Treba mi je samo še, gospoda moja, pojasniti zadnje opazke gospoda predgovornika.

Dejal je, da priznava moje trditve in resolucijo v teoriji, ne zdi se mu pa verjetno, da bi bila praktično izvedljiva.

Gospoda (obrnjen proti leVICI), če se strinjate z gospodom predgovornikom, če priznavate teoretično upravičenost mojega predloga, potem glasujte zanj in vlada naj skrbi za njegovo praktično izvedljivost. (Veselost na leVICI in v središču. — Bravo! na desnici.) Skušnja bo učila, če je praktično izvedljiv. Jaz jamčim za njegovo praktično izvedljivost.

Nato je predlog dr. Coste še pobijal specijalni poročevalec proračunskega odseka, poznejši minister prof. Julij Glaser v jako dolgem govoru, ki pa glede stvarnosti in temeljitosti gotovo ni v čast njegovemu velikemu geniju. Skušal je govoriti iz nekakega višjega stališča, kar se mu je pa korenito ponesrečilo. Dr. Costin predlog je bil na to odklonjen —

Po nesrečnem porazu, kterega smo doživeli v državnem zboru dne 13. julija l. 1871., se naši politični prvoboritelji dolgo niso oglasili za slovensko vseučilišče ali vsaj za nekatere slovenske stolice.

Občne politične razmere avstrijske, naša domača nejasna politika, politika stagnacije so največ vzrok, da se tako dolgo časa nihče ni oglasil in zahteval to, po čemur so že davno težili in, kakor smo videli, za kar so tako krepko in vspešno delovali naši vrli narodovi buditelji in voditelji.

Vedno se ponavljajoče zahteve in predlogi italijanskih poslancev v deželnem zboru istrskem in tržaškem, naj vlada ustanovi italijansko vseučilišče v Trstu, so slednjič vzbudile mladostne spomine v možu, ki je bil sam slušatelj slovenskih pravoslovnih predavanj v Ljubljani leta 1849., ki je bil vedno jeden najhrabrejših in najdelavnejših sobojevnikov očeta Bleiweisa za slovenske vzore, torej tudi za slov. vseučilišče; vzbudili so spomine ž njimi pa tudi zavest, kako živa kulturna, če ne uprav življenska potreba za Slovence je vseučilišče, v našem častitljivem starosti Luki Svetec-u, ki je potem stavil dne 7. novembra l. 1890. nasvet, katerega so podpisali vsi slovenski deželni poslanci.

«Slavni deželni zbor naj na podlagi § 19. deželnega reda skleni:

Visoka c. kr. vlada se prosi:

a) — — — — —
b) naj državnemu zboru nasvetuje, da se napravi v Ljubljani pravna akademija, ozir. juridična fakulteta s slovenskim, oz. hrvaškim učnim jezikom.»

Zbornica je potem razpravljala o predlogu v IX. seji dne 11. novembra 1890.

Svoj predlog je utemeljeval gosp. posl. Luka Svetec tako-le:

«Slavni zbor! Moj predlog je v rokah gospodov poslanec in tako je častiti gospodi znano, kaj da predlagam. Predlagam namreč napravo pravne akademije, oziroma juridične fakultete in napravo nadsodišča v Ljubljani. Dovolite mi, da ta svoj predlog tudi na kratko utrdim. Namen mojemu predlogu je pospeševati narodno ravnopravnost, katera je z državno osnovno postavo slovenskemu narodu zagotovljena, zakaj znano je, da se ta osnovna postava, kar se tiče nas Slovencev, ne izvršuje, in znano je, da po Koroškem in Štajerskem, po Primorskem in tudi še sem in tje pri nas pišejo zapisnike s slovenskimi strankami nemški ali laški in da se izdajajo odloki in sodbe slovenskim strankam v nemškem ali laškem jeziku. Zahteva, da se pravica vrši vsakemu narodu v njegovem jeziku, je pač tako sama ob sebi razumljiva, da se je le čuditi, da v Avstriji, ki se ponaša, da je pravna država, ustavna država, pravica še ni uresničena. Kaj je pač vzrok temu, da se proti slovenskemu narodu ustavna postava, slovesno po cesarju potrjena, ne izvršuje? V prvi vrsti je vzrok pač slaba volja naše državne vlade, pomanjkanje eneržije v tem oziru.

Moja gospoda! Več kot 20 let je dotična ustavna postava v moči in vendar sem in tje v slovenskih pokrajinah, rekel bi, še čisto nič ni izpolnjena. Nedavno, moja gospoda, se je šolski nadzornik Komljanec obsodil in sicer obsodil zato, ker on neki v štirih letih, kar je bil nadzornik, enega ukaza deželnega šolskega sveta ni izvršil. Ali gospoda moja, kaj porečete sedaj o naših ministrih, kateri 20 let ne izvršujejo slovesno potrjene osnovne državne postave? (Klici na levi: dobro, dobro!) In ali imajo naši ministri kak izgovor ne izvrševati te postave?

Čisto nobenega vzroka! Včasih se je trdilo, kakor da bi osnovna postava o narodni ravnopravnosti zahtevala še kakih izvršilnih postav, ali ta misel se je vže davno ovrгла. Naša osnovna postava o narodni ravnopravnosti bila je po postavi z dne 21. decembra 1867. pravomočna precej po razglasitvi in se je imela precej po razglasitvi izvrševati in kakor osnovna državna postava, mora ta postava prešiniti vse državno življenje, po njej se mora ravnati postavodajstvo in vsa državna uprava. In če bi bila osnovni postavi nasprotujoča kaka druga postava iz prejšnjih časov, moja gospoda, vsaj poznamo izrek starih Rimljanov: «lex posterior derogat priori,» po tisti postavi bi morala taka nasprotujoča postava sama ob sebi priti ob veljavo. Torej čisto nobenega izgovora nimajo naši ministri, da ne izvrše državne osnovne postave.

In kaj so nasledki tega? Gospoda moja! Prvi nasledek je ta, da nam pomanjkuje zmožnih uradnikov. Tožba je splošna in sami ministri se pritožujejo, da na Koroškem in na Štajerskem nimajo dosti slovenščine zmožnih uradnikov. Mogoče, da je to resnica ali, moja gospoda, kdo je kriv temu? Ali ni samo državna vlada kriva, ker ne vravna šolstva v smislu državne osnovne postave?

In še neko drugo napako moram omeniti pri tej priložnosti. Postava se ne izvršuje, ker je nje izvršilo položeno večinoma v roke nemških in laških uradnikov. To je neka glavna napaka, zakaj nemški in laški uradniki so proti nam Slovanom tako slabo razpoloženi, imajo toliko predsodkov, da jim, rekel bi, skoraj ni mogoče nam pravičnim biti. Ako torej državna vlada hoče enkrat, da one postave postanejo resnica, se mora izvršilo izročiti slovanskim rokam, ki razumejo Slovana (klici na levi: dobro, dobro!) in zato ravno predlagam jaz, da se napravi v Ljubljani juridična fakulteta, da se vzgajajo slovenščine zmožni uradniki in da se napravi višje sodišče za slovenske pokrajine, ker sedaj imamo dve nadsodišči, eno v Gradcu in drugo v Trstu; povsodi prevagujejo ali Nemci ali Lahi; Slovenci pa so povsod v manjšini. In nasledek je, da se ne skrbi za slovenski juridični naraščaj za slovenske pokrajine in po drugi strani, da se ne gleda na to, ali se v pravosodju narodna enakopravnost zastran Slovencev izvršuje.

Naša dolžnost je torej, gospoda moja, da priganjamo vladò na to, naj stori svojo postavno in ustavno dolžnost.

Sedanja naša grofa Taaffe-ja vlada je precej s pričetkom razglasila svoj program, da hoče spravo narediti med avstrijskimi narodi. Ali vprašam Vas, gospoda moja, je li sprava mogoča brez pravice? Jeli mogoče, da se sporazumimo med seboj, ako se jednemu vse dovoljuje, drugemu pa najprimitivneje pravice kratijo? Na tej podlagi je sprava nemogoča in jaz se le čudim, kako se more o spravi govoriti, med tem, ko se neprestano dela, da bi se sprava onemogočila. In gospoda moja, mar to, kar zahtevamo, ni postavno? Pri neki priložnosti se je tukaj v zbornici omenjalo, da dobivamo toliko koncesij od ministrstva, da jih kar že komaj prenašamo, da pa še nismo zadovoljni in še vedno novih zahtevamo. Vendar, kar smo prejeli, to ni nobena koncesija, to so le drobtinice naše pravice (klici: dobro! — tako je!), to moramo zahtevati po svoji dolžnosti do naroda in do države. (Odobranje na levi.)

Vem, da se mi bode ugovarjalo: «Vi Slovenci hočete juridično fakulteto, hočete nadsodišče, ki bi večinoma slovensko uradovalo, ali Vaš jezik za to še ni goden, Vaš jezik še ni dosti razvit za to.» — Moja gospoda, to se je našemu jeziku že mnogokrat očitalo, tudi takrat, ko se je hotela slovenščina vpeljati v gimnazije, in vrh tega se je takrat tudi reklo, da nimate profesorjev in učnih knjig. Ali ko je prišlo dovoljenje, našli so se profesorji in našle so se knjige, in prepričan sem, naj se le dovoli Slovincem rabiti svoj jezik kjerkoli v šolah in uradih, in bodo se našle vse potrebščine in tudi možje, ki bodo to izvrševali. Jezik naš se lepo, čudovito lepo razvija. Primerjajmo

naš sedanji jezik kakor se rabi v knjigah, kakor se rabi v javnem življenju in pri uradih, in primerjajmo ga z nemškim jezikom, ako posežemo za dobro stoletje nazaj v čas slavne cesarice Marije Terezije. Oglejmo si nemške postave in ukaze istega časa. Moja gospoda! Ako se primerja naš sedanji jezik s tistim nemškim jezikom, mora se reči, da je naš jezik res klasični jezik proti nemščini tistega časa. (Odobranje na levi.) In jezik, ki se je razvil na tako lep način kljub temu, da je bil zametavan in zatiran, ima prihodnost in je vreden, da stopi v vrsto drugih izobraženih jezikov.

Porečete mi tudi zastran uradnikov, da niso zmožni slovenščine itd. Resnica je, mnogo jih je, ki niso dosti zmožni, še več pa takih, ki nočejo zmožni biti. Nasproti imamo pa tudi uradnike, ki spoštujejo postavo, ki se drže svoje prisege, katero so prisegli kot uradniki, da bodo osnovne državne postave natančno izpolnovali. Imamo uradnike, ki dandanes slovensko uradujejo in tako lepo pišejo, da se mora človek kar čuditi. — Možje, ki se morebiti materinščine v šoli niti učili niso, ki so vse, kar znajo, z lastnim trudom si prilastili in so takorekoč samouki, ti možje pišejo tako, da se njih pisava sme pred svetom pokazati. To so možje, pred katerimi se mora klobuk sneti, na katere smeta narod in država ponosna biti.

Ali moja gospoda, jaz pridem še na neke druge zadržke naše narodne enakopravnosti, in ti zadržki so grda navada naših nasprotnikov, pri vsakej priložnosti obsipati nas z denuncijacijami. Komaj kaj dosežemo ali kaj zahtevamo, že se vsipajo na nas denuncijacije kakor ploha. Ni dolgo tega, kar ste sami čitali v Novi Preši, da nas je nek prijatelj počastil s celim vvodnim člankom, v katerem je kar mrgolelo tacih denuncijacij.

Ker so pa te denuncijacije take, da nam sem in tje delajo zapreke, ker se od ljudij, ne dosti poučenih verjamejo, zatorej dovolite, da v kratkem odgovarjam na te denuncijacije.

Tako n. pr. se nam očita panslavizem. Definicije te besede ne poznam, vendar pa jaz menim, da se misli s tem reči, da vsi Slovani delamo na to, da bi se združili v eno veliko slovansko državo. Moja gospoda, ali ima ta reč kaj vrjetnosti? Pomislite, da se še mi avstrijski Slovani ne moremo sporazumeti za skupni program. To bi gotovo bilo nam vsem na korist in tudi državi. Ali sedaj se nam Slovanom še znotraj države ni posrečilo sporazumljenje za skupni program in mislite li, da bi to laglje bilo, sporazumeti se z vsemi mnogobrojnimi slovanskimi narodi, z vsemi slovanskimi državami? Kdor to pomisli, bode rad priznal, mislim jaz, da je to samo fantom ali fantazija, s katero se strašijo nevedni ljudje, s katero se strašijo, rekel bi, politični otroci.

Drugo, kar se nam očita in kar je bilo tudi v Preši brati, je to, da mi hočemo napraviti veliko jugoslovansko kraljestvo. Tistega člankarja, ko bi ga poznal, bi ga jaz naprosil, naj napravi načrt, kako bi se dala ta ideja uresničiti, naj pove sredstva, s katerimi bi se dala napraviti velika jugoslovanska skupina zoper voljo Avstrije. In mislim, ko bi ga za ušesa prijel, ne vedel bi odgovora in ko bi le količkaj poštenja imel v sebi,

rudečica bi ga od same sramote oblila zastran tega, kar po svetu pisari. Velika jugoslovanska skupina bi se s privoljenjem Avstrije najbrže dala narediti in morebiti bi bila tudi jako koristna! (leva: dobro!) Mnogo stoletij so branili Slovani južne in zapadne meje avstrijske proti Romanom in azijskim barbarom! (Hribar: «in proti Nemcem 1866.») Ali ne mislite, da bi taka skupina bila tudi zdaj močna bramba proti jugu in zapadu, vzhodu in zahodu? (Odobranje na levi.) Bog ve, če naši vladni krogi tega ne bodo še enkrat izprevideli in sami v roke vzeli naprave take jugoslovanske skupine.

Očita se nam nadalje Rusizem. Ali gospoda moja, Peterburg in Moskva sta daleč in gravitirati v Peterburg in Moskvo, to mislim bi bilo posebno za nas Slovence jako težavna reč, tako težavna, da se mi zdi, da se tisti, ki trdi, da je ta gravitacija mogoča, sam sebi smeje in le norčuje s tem, kateremu kaj takega na nos obeša.

Ali, moja gospoda, kakor sta Peterburg in Moskva daleč, veliko bližje pa Berolin in od Berlina, moja gospoda, veje nekaj časa neka sapa, katera se meni zdi, da je za našo državo jako nezdruživa. (Hribar: resnica.) Sicer nečem dolžiti nemške vlade, ampak delujejo na Nemškem drugi faktorji, časniki, društva in druge take moči. Moja gospoda, to dela, da je ta sapa, ki veje od Berlina, pač pri vsem tem, če je tudi vlada ne podpira, za našo državo vendarle nevarna. Kaj so pa nasledki tega? Mi vidimo, da ta sapa napihuje nekatere Nemce tako, da postajajo proti Slovincem in sploh proti Slovanom od dne do dne nestrpljivejši, neznosni, kakor so to pokazali žalostni dogodki v Celju in Opavi. Ta sapa daje tudi nekaterim Nemcem pogum, da očitno demonstrirajo v velikonemškem pomenu, da slavé in povzdigujejo vse, kar pride iz Prusije. Naša Avstrija, naša dinastija, to jim je že bolj zadaj!

Jaz bi želel, da se naj slavni vladi tudi take demonstracije naznanijo. Demonstracije, ki so obrnjene proti nam Slovincem, te so, bi rekel, celo dobro organizovane, in sicer tako dobro, da njih žice vodijo noter v kabinetno pisarno Njega veličanstva, kakor smo imeli pred par leti žalostno izkušnjo. Želel bi, da tisti ljudje (Tavčar: renegati!), ki vodijo tiste žice v kabinetno pisarno, da bi tudi ne pozabili opomniti velikih krogov na demonstracije velikonemške, katere so nevarnejše, ker je Berlin blizu, in Peterburg in Moskva pa daleč!

Neka sapa iz Berlina dela na to, da bi se Cislajtanijska kolikor mogoče ponemčila in žalibog tem težnjam se ne nasprotuje tako, kakor bi bilo za Avstrijo dobro. Mislite si, moja gospoda, da se ponemčijo Slovenci, Čehi. Cislajtanijska postane nemška, mislite li, da je potem za Avstrijo zraven zjedinjene Nemčije še kaj prostora, da se potem Avstrija more držati na strani Nemčije, kot samostalna posebna država? Moja gospoda, iz tega je razvidno, da ako se mi upiramo ponemčevanju, vršimo svojo patrijotično dolžnost do Avstrije. Zakaj recimo, da se Čehi in Slovenci ponemčijo, da postane slovenski in češki element, kateri se mora pač reči, da je pravi narodni avstrijski element, recimo, da iz tega elementa postanejo renegatje, ne mislite li Vi, da bi se silno lahko ponovilo leto 1848, ko je

nastala revolucija na Dunaju za Veliko Nemčijo in na Ogerskem za samostalni «magyar ország»? Mar ne vidite, kako n. pr. na Ogerskem na vso moč delajo na to, da se magyar ország pripravi za samostalno državo; da se ondi z vso močjo zatirajo tisti elementi, ki so leta 1848. in 1849. borili se za Avstrijo (Hribar: res je!). Ne mislite li, da se ti dogodki iz leta 1848. in 1849. lahko ponovijo, zlasti če pridejo zraven vnanji vplivi, ter se zopet oglasi na Ogerskem Kossuth II. in na Dunaju kdo drugi, ki je vnet za veliko Nemčijo in ali ne mislite, da je potem mogoče, da ponemčevanje Slovanov, katero se sedaj od zgoraj celo, kakor je podobno, podpira, naredi, da bo finis Avstrije finis naše dinastije?

To, moja gospoda, moramo pomisliti, in zato je naša dolžnost upirati se na vso moč ponemčevanju Slovencev in sploh Slovanov v Avstriji in gledati na to, da se ti pravi avstrijski elementi ohranijo in utrdijo. — Delajmo vsi na to in jaz rečem, Avstrija nam bode jedenkrat za to hvaležna! (Odobranje na levi.)

Ker torej moj predlog meri ravno na to, da se slovenski element ohrani, okreпча in utrdi, zato se nadejam, da bode našel podporo od cele visoke zbornice (Tavčar: gotovo!) in jaz ga najtopleje priporočam. V formalnem oziru pa priporočam, da se izroči upravnemu odseku. (Živahno odobranje na levi, govorniku se čestita.)

Ta predlog gosp. poslanca Svetca je bil vzprejet, nakar je v XV. seji deželnega zbora kranjskega dne 25. novembra 1890 sledilo ustno poročilo upravnega odseka, v čegar imenu je poročal gospod poslanec dr. Tavčar tako-le:

«Visoka zbornica! V eni zadnjih sej nasvetovali so gospodje Svetec in tovariši, naj bi se v smislu § 19. deželnega reda sklenil sledeči predlog:

Visoka c. kr. vlada se prosi:

a) Naj državnemu zboru nasvetuje, da se napravi v Ljubljani deželno nadsodišče za slovensko Štajersko, slovensko Koroško, Kranjsko, Goriško s Trstom in za Istro z laškimi senatom.

b) Naj državnemu zboru nasvetuje, da se napravi v Ljubljani pravna akademija, oziroma juridična fakulta s slovenskim, oziroma hrvaškim učenim jezikom.

Ta nasvet je bil odkazan upravnemu odseku, ki se je zadnje dni o njem posvetoval. Upam, da mi častiti gospodje poslanci ne bodo zamerili, ako predloga ne utemeljujem na dolgo in široko. Govori o oddelku a) predloga, t. j. o nadsodišču v Ljubljani —

Kar se tiče pravne akademije, so mnenja različna. Naglašajo se na eni strani, da so take akademije vže zastarele in opozarja se v tem oziru posebno na Ogrsko, kjer so se odstranile pravne akademije v Debreczinu, v Velikem Varaždinu in v Klausenburgu. To je naravno, ker so se ustanovile mej tem časom univerze! Pri nas pa, ko na univerzo ne moremo misliti, bi imela pravna akademija dober uspeh, kakor so ga imele o svojem času pravne akademije na Hrvaškem in Ogrskem, kjer je posebno lepo slovela akademija v Debreczinu.

Upravni odsek se strinja z nasveti, kakor so tiskani v prilogi 54., samo glede nasveta pod črko b) je bil mnenja, da se izpuste besede: «oziroma hrvaškim jezikom», kajti ako bi se ustanovila pravna akademija v Ljubljani, moral bi biti učni jezik slovenski. Kar se tiče hrvaškega jezika, bi ne bilo izključeno, da bi se ustanovila kaka stolica s hrvaškim učnim jezikom. Treba pa nam je gledati na hrvaško univerzo, ki je v bližini in moralo bi se gledati na to, da bi se odprla našim mladeničem. Lahko bi se torej opustil hrvaški jezik na pravni akademiji v Ljubljani.

Upravni odsek torej predlaga:

«Visoki deželni zbor naj na podlagi § 19. deželnega reda sklene:

Visoka c. kr. vlada se prosi:

a) (kot zgoraj).

b) naj državnemu zboru nasvetuje, da se napravi v Ljubljani pravna akademija, oziroma juridična fakulteta s slovenskim učnim jezikom.»

Po poročilu gosp. dr. Tavčarja je sledila živahna razprava, v katero so posegli gospodje dr. Schaffer, Svetec in poročevalec.

Poslanec dr. Schaffer je govoril tako-le:

«To, kar sem si vže dopoldne dovolil omeniti pri nekej drugi priliki, velja tukaj tembolj, da je namreč jako slabo, ako se v zadnji uri zasedanja deželnega zbora obravnava stvari, ki so tudi v svojem prvem pričetku velike važnosti, ker nam manjka i časa i zanimanja, da jih dostojno premostrimo, vsekako pa hočem izpregovoriti par besedij ravno radi tega, ker so te stvari i v svojem početku jako važne.

Kar se tiče stališča, katerega zavzema ta predlog v programu z dné 2. oktobra, se je vže včeraj od te (desne) strani potrebno povedalo, zato mi ni potreba o tem še dalje razpravljati.

Preidem tedaj takoj k predlogu, katerega sta gospod poslanec za Trebnje in kmetske občine in upravni odsek priporočala. Ko sem prebral utemeljevanje, prepričal sem se, da se še ni mnogokrat tako površno utemeljevalo v administrativnem oziru tako važnega koraka — ako vže upamo, da se res izvede. Utemeljevanje prebral sem pazljivo in zastonj sem iskal razmotrivanja o vprašanjih, katera bi se morala prej natančno prerešetati, predno se more le misliti na ustanovitev pravne akademije, oziroma juridične fakulte v Ljubljani. Gospod predlagatelj zadovolji se s tem, da pravi: „Moj predlog ima namen narodni ravnopravnosti razširiti polje, vse drugo se bo samo izvršilo, samo ako se stvari poprimemo“ — to je vse utemeljevanje.

Oglejmo si sedaj natančneje to juridično fakulto, rekše pravno akademijo! Predlog se glasi: Namen akademije je vzgojiti porabne uradnike. Kakor znano, ni namen juridične visoke šole vzgojevati uradnikov, kajti vsaka univerza ima namen gojiti vedo. Kar pa se tiče vzgoje uradnikov, se doseže ista po seminarjih, ki so zvezani z univerzo, ni pa to pravi namen visoke šole same. Kakor je gospod predlagatelj vže sam omenil, smo dandanes vsi prepričani, da take posamezne fakulte nimajo z ozirom na vedo pravice do ustanovitve, dasiravno zahtevajo provincijalne koristi kakor v Ljubljani pravno akademijo ali v Lincu medicinsko fakulto, da

se one ustanove. Opravičeno se more zahtevati samo ustanovitev popolnoma opremljene visoke šole kot ognjišča za vedo.

Abstrahirajmo to in oglejmo si, kako da bi se mogla zagovarjati ustanovitev juridične fakulte s slovenskim učnim jezikom. Dovolil sem si pred nekoliko dnevi o priliki rešetanja uprave velike gimnazije, da sem omenil nekih pomislekov: taisti veljajo tembolj za vseučilišče. — Abstrahiram zopet od okolnosti, ako se je jezik slovenski vže toliko razvil, da bi ga mogli rabiti za predavanja. Gotovo pa je, da je neobhodno potrebno za visoko šolo znanstveno slovstvo; ako tedaj vže za gimnazijo primanjkuje potrebnega slovenskega slovstva, velja to tembolj za univerzo. Kako morete misliti, da je mogoče kakorkoli tudi z desetkrat toliko svoto, kot ste jo zadnjič dovolili, tem potem potrebno slovstvo ustvariti? Že to je dovelj tehten vzrok, ki izključuje ustanovitev slovenske univerze po mojem mnenju sedaj in v doglednem času. Mogoče morete ustanoviti neko učilišče slovenskih postav za marljive mladeniče, ne morete pa ustanoviti znanstvenega zavoda, ki naj nudi mlademu možu izobrazbo, po kateri stremi nadarjeni mladenič na visoki šoli.

Tudi v človeškem in socijalnem pogledu je posečanje vseučilišča za mlade ljudi velikanskega pomena. Pomislite življenje in mišljenje mladeničevo, ki je dokončal ljudsko šolo, gimnazijo in slednjič vseučilišče v deželi in ki vstopi sedaj v praktično življenje. Kolika razlika mej onim, ki se loteva svojega poklica, potem ko je vsaj nekaj let daleč od domovine spoznaval druge ljudi in šege njihove, razširjeval svoje duševno obzorje, ter tako z zrelejšimi nazori si pridobil popolnoma drugo obzorje. Te okolnosti ne smemo na noben način prezreti.

Mnogo Vas je gospodov mej nami, ki ste sami absolvirali univerzo, ki veste, kaj je namen posečanja vseučilišča, ki poznate smoter, katerega naj doseže mladi mož, ki je absolviral vseučilišče in mislim prepričani ste, da je bil ta sklep z 2. oktobra mej vsemi najmanj praktičen. Če bi Vi gospodje imeli le nekoliko poguma, če ste prepričani, bi bili morali z veliko večino odkloniti predlog.

Drugi del predloga se tiče nadsodišča — — —

V tem trenutku, ko absolvirajo mladi ljudje čisto poljsko ali češko univerzo in se tako odtujijo velikemu polju nemške vede, zaidejo v položaj znanstvene osamljenosti — in ta slučaj imamo v Galiciji, kjer tožijo o stanju justice — in v tem pade tudi pravosodje na nižjo stopnjo iz zgoraj navedenih vzrokov.

To premislimo tudi mi! Ako se po nasvetu gg. predlagateljev ustanovi slov. univerza, se tudi pri nas pojavi isto in naši sodniki bi natanko sledili poljskim. Sodnik, ki je dovršil slovensko ljudsko šolo, slovensko gimnazijo in slovensko pravno akademijo, odločen je od znanstvenega življenja juridičnega, odločen od nemške vede in zapade vsled tega enostranski jezikovni in znanstveni osamljenosti. To je perspektiva, ki nas mora sama odvrniti od tega predloga.

To so stvarni pomisleki proti utemeljevanju predloga. Utemeljevanje pa obstoja većinoma iz političnih

argumentacij. In te so prav za prav le predigra strastnejšega in glasnejšega razmotrivanja istih mislij, katere smo čuli včeraj. Ni mi tedaj treba ozirati se na politično stran izvajanj, ker so odgovarjali vže včeraj od desne strani dovolj jasno na to. Mislim, da je vtisek tudi danes še dovolj močan.»

Poslanec Svetec je odgovoril na tos temi-le besedami:

«Moja gospoda! Dovolili mi bodete, da v kratkih besedah nekoliko odgovorim g. dr. Schafferju, kajti na dolgo in široko itak ni mogoče razpravljati te zadeve radi kratkosti časa, ki nam je še na razpolaganje; zatorej si bodem dovolil le nekoliko besedij. Njemu se zdi, da so ti predlogi, ki so v obravnavi, od vseh tistih sklepov, ki so bili storjeni dne 2. oktobra, najbolj nepraktični. To so nazori posameznega človeka, vsak človek ima svoje nazore. Jaz pa mislim, da so ti predlogi prav praktični in kakor vrezani na naše razmere. G. dr. Schaffer meni, da je posamezne fakulte napravljati dandanes zastarela ideja, to je «Überwundener Standpunkt.» Moja gospoda! Gotovo je, da bi mi celo univerzo veliko raje imeli, kakor posamezno fakulto ali ravno ker mislim, da mi cele univerze ne dobimo, zato se moramo za zdaj omejiti na posamezno fakulto. Moja gospoda! To pa ni nič nenavadnega, nič tacega, kar bi vže zdaj ne eksistovalo. Znano je starejšim gospodom, da smo vže leta 1849. imeli v Ljubljani jurid. fakulto, jaz sam sem bil vpisan na tej fakulti in imeli smo tačas součencev okoli 20. Mi smo poslušali celo leto predavanja kazenskega in civilnega prava, dobili izpričevala, šli potem na univerzo na Dunaj in leto nam je štel, kot bi bili vedno na Dunaju. Kar je vže bilo, se lahko ponovi. Vrh tega imamo v Ljubljani bogoslovno fakulto, ki je tudi kos univerze in ker nimamo cele univerze za bogoslovce, se moramo zadovoljiti, da imamo samo bogoslovno fakulto.

To, kar mi zahtevamo, ni nič drugega nego to, kar tudi drugod zahtevajo in znano Vam je, da v istrskem dež. zboru in v tržaškem mestnem zboru ponavljajo peticijo, da bi se napravila v Trstu pravna akademija z laškim učnim jezikom. Gospoda moja! Kar onim pristoja, tudi za nas ni nepravilno! G. dr. Schaffer je omenil, da celo na Gorenjem Avstrijskem zahtevajo medicinsko fakulto gotovo le iz prepričanja, da cele univerze ne dobé. V Lincu potrebujejo medicinsko fakulto, zato prosijo zanjo, mi pa potrebujemo pravno fakulto, zato prosimo zanjo. Seveda g. dr. Schaffer meni, to je nemogoče, ker naš jezik še ne premore take literature in da je tu treba cele vozove knjig, da je mogoče napraviti jurid. fakulto. Gospoda moja, jaz sem drugega mišljenja, kajti leta 1849. nismo imeli niti te literature, katero imamo danes, pa smo vendar imeli fakulteto. Moja gospoda! zakaj pa se silijo naši mladeniči, da se morajo učiti drugih jezikov, nemščine, laščine, francoščine? Ali ne zato, da se jim odpira splošna literatura in da to, česar ne najdejo v slovenščini, poiščejo v nemščini, laščini ali francoščini? To je namen gimnazije, da si prilasté tudi znanje drugih jezikov in to jih usposobi zajemati tam, kjer se potrebno nahaja.

Pomanjkanje velike literature torej nikakor ni zadržek, da bi se fakulta ne dala osnovati. Nadalje

misli g. dr. Schaffer: mladeniči obsedé v Ljubljani, ne vidijo sveta in so tako rekoč siromaki, nimajo širokega obzorja. Na Nemškem so ravno najslavnejše univerze v malih mestih, ki so veliko manjša od naše Ljubljane, in vendar, moja gospoda, so to cvetoče univerze bile in so še. Zato da je mesto malo, se univerze nihče ne ogiblje, ravno nasprotno, iz celega sveta, iz drugih držav dohajajo tje dijaki.

Malost mesta zopet ni zadržek! Kar se tiče jezika, moja gospoda, sem vže zadnjič razložil, da je slovenski jezik danes veliko bolj izobražen, kakor je bil nemški pred dobrimi 100 leti za časa cesarice Marije Terezije; le pomislite, kako neroden je še bil takrat nemški jezik, kako malo svojih terminov je imel! toda znesli so te termine skupaj od vseh krajev sveta, tako da so si pomagali in tako si bomo tudi mi lahko pomagali, ker naš jezik je danes, lahko rečem, popolnejši kakor takrat nemški. Jezikovna revščina torej zopet ni zadržek.

Da je pa potreba, gospoda moja, da se napravi pravna akademija, to smo slišali ravno v včerajšnji debati povdarjati. Vzemimo na pr kar je preblag. dež. predsednik povdarjal, da se pri dež. vladi še ne more tako uradovati slovenski kakor bi bilo želeti, zlasti ker so starejši gospodje še iz tistih časov, ko še niso imeli prilike učiti se narodnega jezika v šolah. Torej je, moja gospoda, najnujnejša potreba, da se temu odpomore, da se vže mladeničem da prilika, ne samo na gimnaziji, ampak tudi na visoki šoli, da si prilasté narodni jezik.»

Za posl. Svetcem oglasil se je dr. Tavčar kot poročevalec:

«Jaz seveda nimam namena braniti nasvetov, gledé katerih je mnenje tako različno. Vendar pa rečem: Ko bi govorili gospodje od leve strani tako, kakor najimenitnejši govorniki v angleškem parlamentu, bi vendar g. dr. Schafferja in slavne opozicije ne prepričali. Dr. Schaffer pravi: slovenske literature ni; toda ko bi jo imeli, našel bi drug izgovor, kterege vsebina bi bila: univerze, juridične fakulte ne damo. Torej se ne bodemo nikdar srečali: mi obdržimo svoje stališče, g. dr. Schaffer pa svoje, naj imamo kaj literature ali ne!

Na to je bil predlog upravnega odseka vsprejet.

Svetčev predlog in razprava v deželnem zboru pa je napatila tedanjega državnega pravdnika namestnika, sedanjega sodnega svetnika ljubljanskega, gospoda dr. Jakoba Kavčiča, da je dne 10. decembra 1890. predaval v društvu «Pravnik» v Ljubljani o «slovenski pravni akademiji».

Vsestransko temeljito duhovito predavanje je priobčeno tudi v 12. številki «Slov. Pravnika.» G. dr. Kavčič je predaval tako-le:

«V zadnji sesiji deželnega zbora kranjskega je poslanec Luka Svetec sprožil vprašanje o ustanovitvi slovenske pravne akademije in višjega deželnega sodišča za slovenske pokrajine v Ljubljani.

Važnost tega vprašanja za Slovence v obče in za slovenski pravniški stan posebej je tolikšna, da je naravno in umevno, ako se ž njim bavimo tudi v našem društvu. Dasiravno ni pričakovati, da bi se nam ta

želja vže v bližnji bodočnosti izpolnila, vendar ni dovoliti, da je opravičena, in upanja ni izgubiti, da se nam kedaj uresniči. Poslanec Svetec je podpiral svoj predlog večinoma s političnimi razlogi in gotovo bodo, ako se Slovencem kedaj izpolni njih želja, to vprašanje odločevali tudi politični oziri. A jaz puščam politično stran vprašanja vendar in ako si usojam v našem društvu o njem izpregovoriti, bode naj moj razgovor le bolj akademičnega pomena; ozirati se hočem tudi samo na oni del vprašanja, ki zadeva ustanovitev slovenske pravne akademije ali pravne fakultete v Ljubljani ter razvijati svoje sicer nikakor merodajne nazore o tem, kako je moči to željo Slovencev dejanski izvesti in uresničiti.

Želja ta ni čisto nova in mnogokrat poprej se je vže izražala ter pri raznih prilikah čulo se je zahtevanje, da naj se ustanovi v Ljubljani — v središču slovenskih pokrajin — slovensko vseučilišče. A kolikorkrat se je vzdignil ta glas, tolikokrat smo s politično protivne strani čuli odmev, da smo Slovenci duševno in gmotno prerevni za ustanovitev in vzdržanje domačega vseučilišča, da nimamo niti sposobnih učnih močij, niti zadostnega števila onih, katere bi bilo poučevati; trdilo se je, da nam ne manjka samo vseh, za to učilišče potrebnih sredstev, nego da tudi jezik slovenski ni toliko razvit, da bi bil sposoben za znanstvena predavanja. Kar se tiče jezika, sem jaz pač tega skromnega mnenja in prepričanja, da mu dandanes sposobnosti za znanstvena predavanja po pravici ni moči odrekati; jezik sam po sebi je sposoben za to in kdor mu sposobnost odreka, ga ne pozna. Težave izvirajo le odtod, da nam je mišljenje in razgovarjanje o rečeh strokovnega znanstva v slovenščini odtujeno, ker se nismo na podlagi domače besede znanstveno izobraževali. Kar je torej v tem pogledu težav in zaprek, ne tiče v jeziku samem, nego one so le subjektivne narave in dajo se s trudom in vztrajnostjo premagati; s takimi težavami so se borili tudi drugi narodi, kajti pričeti se je moralo tudi drugod enkrat in vsak začetek je težak. Tako pa ni z drugimi razlogi, ki so se navajali in se še vedno navajajo proti slovenskemu vseučilišču. Tu bodimo — sami sebi na korist — odkritosrčni in recimo, da naše moči v resnici niso še tolike, da bi mogli — vsaj sedaj — vzdrževati svoje vseučilišče sploh, posebno pa ne na oni znanstveni stopnji, ki jo zahteva sedanji čas in na kateri stoje vseučilišča drugih narodov. Te naše ubožnosti in nezmožnosti priznati naj nas ne boji sram; saj tudi Hrvatje, ki so vendar večji narod in v veliko ugodnejših razmerah, niso sedaj še dosegli, da bi si ustanovili v Zagrebu popolno vseučilišče; medicinske fakultete še nimajo. Ako se ne motim, tudi lvovsko vseučilišče ni popolno, ker tudi nima medicinske fakultete. Če torej Poljaki in Hrvatje ne morejo ustanoviti si ter vzdrževati popolnega vseučilišča, toliko manj je moči na to misliti za nas Slovence. Takih močij res še nimamo; premalo število nas je in akoravno je priznana resnica, da se je uprav iz slovenskega naroda rodilo dokaj mož in učenjakov, ki so bili in so še dika prvim vseučiliščem v Avstriji, vendar ne moremo trditi, da bi mogli uže sedaj dostojno izpolniti vse stolice po-

polnega slovenskega vseučilišča. Toliko duševnega kapitala še nimamo; kajti na one moči iz naroda, ki stoje na vrhuncu znanstvene omike, ki pa delujejo na drugih vseučiliščih, nam se ni zanašati; večina njih se nam je toliko odtujila, da niso zmožni slovenščine v tej meri, kolikor je zahteva znanstveno predavanje v našem jeziku; tudi ni pričakovati, da bi učenjaki, ki uže slovè po svetu, popustili stara in sloveča vseučilišča ter zasedli stolice na vseučilišču, katero je ustanovljeno na novo. Večino potrebnih močij za vseučilišče morali bi torej drugod iskati; poseči bi bilo najprvo med one može in zastopnike posameznih znanstvenih disciplin, ki delujejo v praksi; dobil bi se za jedno ali drugo stroko — tega ne dvomim — marsikak strokovnjak, ki bi razen prvega pogoja — teoretiško-znanstvene izobraženosti nad navadno vsakdanjo mero — imel tudi drugih za akademiški poklic potrebnih močij, to so: korenito znanje slovenščine, dar govornišva, veselje do poklica itd. A da bi bilo moči tem potem dobiti toliko sposobnih močij, kolikor jih je treba v popolno vseučilišče, je vendar jako dvomljivo. Pomisliti je, da so sedanja vseučilišča po zahtevah akademiškega učnega načrta za vse fakultete osnovana na tako obširni podlagi s tolikimi samostojnimi disciplinami, da je treba za jedno samo fakulteto toliko učnih močij, kolikor bi jih morebiti s trudom spravili mi vkupe za celo vseučilišče. — Da bi tako izbirajoč bilo ravnati preprevidno, je naravno. Od izbranih učnih močij zavisna bi bila v prvi vrsti vsa bodočnost novega vseučilišča; znanstvena veljava njegova opirala bi se najprej na ime in znanstveno vrednost njegovih učnih močij in očitvidno je, da bi bila naloga profesorjev v tem pogledu silno važna in težavna, a uprav zaradi tega bi bilo treba izbrati le najizvrstnejše može.

Dokler nimamo torej toliko sposobnih učnih močij, da bi se z njimi mogle dostojno izpolniti vse stolice, ni nam resno misliti na popolno vseučilišče, in če smo odkritosrčni, tedaj moramo priznati, da toliko duševnega kapitala sedaj še nimamo, ne glede na druge ovire, ki bi se gotovo stavile slovenskemu vseučilišču. To je modro spoznal tudi poslanec Svetec, ko je stavil in utemeljeval svoj predlog, zahtevajoč za sedaj samo, naj se ustanovi pravna akademija; videl je, da je uspeh možen le tedaj, ako se želja opira na realna tla, ako se zahteva le toliko, kolikor je sedaj dejanski doseči in izvesti moči. Ustanoviti popolnega slovenskega vseučilišča sedaj še ni moči, zatorej on tega tudi ne zahteva; možna in izvedna pa je ustanovitev pravne fakultete in uprav te nam je najbolj treba, ako hočemo, da bode dobila slovenščina kdaj svojo polno veljavo v javnih uradih; kajti vse naše slovensko uradovanje bode tako dolgo le nekako diletantsko, dokler se naš pravniški naraščaj ne bode znanstveno vzgojeval v slovenskem jeziku.

Kakšna pa bi bila ta fakulteta, tega poslanec Svetec dalje ni razlagal, on je utemeljeval svoj predlog le načelno. Preudarjati je torej nam, kako je moči priti po najkrajšem potu do zaželjenega smotra. Tu pa se bojim, da bi ne zadel ob protivna mnenja. Iz Svetčevega predloga je posneti, da on želi popolne pravne fakultete z vsemi osmimi semestri in učnimi predmeti,

kakoršne imajo po akademiškem učnem načrtu osnovana vseučilišča. A meni se dozdeva, da nimamo niti za takšno popolno pravno fakulteto sedaj še zadosti sposobnih učnih močij, in da bi nam merodajni krogi delali zapreke uprav iz učnih razlogov.

Opomnil sem uže zgoraj, da se nam iskajoč učnih močij ni zanašati na one domačine, ki delujejo na obstoječih vseučiliščih; mi bi morali graditi svojo pravno akademijo čisto iz nova, iskati si učnih močij večinoma med domačimi, v praksi delujočimi pravniki, katerim bi stvar in čast morala velevati, da s trudom in učenjem sebi in slovenski pravni akademiji na znanstvenem polju ustanove dobro ime. Ako bode pa nam iskati učnih močij izmed praktičnih strokovnjakov, tedaj moramo pomisliti, da jih bode pač moči dobiti za one predmete pravne discipline, ki se na vseučiliščih predavajo v zadnjih štirih semestrih, in ki so predmet «judicijelnemu» in «političnemu» državnemu izpitu. Težko pa bi bilo izmed praktikov dobiti sposobnih močij za predmete prvih štirih semestrov, ker je naravno, da se praktiki ne ukvarjajo in v svojem poslu tudi ne morejo intenzivneje ukvarjati z onimi predmeti pravne discipline, ki imajo zgolj zgodovinski pomen, ki so samo nekak uvod in podstava za študije novejšega veljajočega prava.

In tu pridem do sklepa, da bi se Svetčev predlog lažje oživotvoril, če bi se bolj utesnil tako, da bi se zahtevala za sedaj slovenska pravna akademija samo za one predmete, ki se na vseučiliščih predavajo zadnje štiri semestre, za predmete «judicijelnega» in političnega državnega izpita. Predmeti prvih štirih semestrov pa naj se poslušajo na vseučiliščih.

Opomnim najprej, da to ni nič neizvedljivega, niti novega. Bivše pravne akademije ogrske v Požunu, Košicah in Velikem Váradinu bile so osnovane na enak način: po § 16. Najvišje odločbe z dne 29. septembra 1850 (št. 380 drž. zak.) učili so se na teh akademijah razen pravne filozofije in malega uvoda v uk pravnega in državnega znanstva le taki predmeti, ki se na vseučiliščih predavajo zadnje štiri semestre; a v § 3. te odločbe bilo je ukazano, da so morali oni, ki so hoteli stopiti v državno službo ali biti odvetniki ali beležniki ali pa dobiti doktorski naslov, dopolniti te svoje akademiške študije, jedno ali dve leti obiskujoč kakšno avstrijsko vseučilišče. Jednako je bilo na bivši pravniški akademiji v Zagrebu.

Organizem slovenske pravne akademije, kakoršno si mislim jaz, ni torej nikaka neizvedljiva fantazija, nego ima zgodovinsko podlago. Nekoliko bi se pač razlikovala naša pravna akademija od bivših ogrskih; kajti ondu pričental je bodoči pravnik svoje študije takoj na akademiji ter jih potem dopolnjeval na vseučilišču; pri nas pa bi naj najprej poslušali prve štiri semestre na vseučilišču, a šele potem nadaljevali pravne študije na domači akademiji.

Takšna pravna akademija bi pa za sedaj tudi zadoščevala našim najhujšim potrebam in bila bi v nekaterih pogledih slovenskim pravnikom celo koristnejša, nego popolna slovenska pravna fakulteta z vsemi predmeti pravne discipline. Zadoščevala bi — pravim — za sedaj našim najhujšim potrebam taka pravna aka-

demija, ker nam gre najprej za to, da se naši domači pravniki, hoteč stopiti v javne službe na Slovenskem, znanstveno vzgojujejo na domači podstavi in v domači besedi iz onih predmetov pravne discipline, ki obsegajo sedaj živeče in veljajoče pravo; v tem pogledu bodo v praksi lahko uspešno delovali, če tudi so historičko stvarino prava poslušali na kakem neslovenskem vseučilišču.

Bilo bi pa tako tudi koristneje za naš mladi pravniški naraščaj. Pomisliti je najprej, da je mlademu človeku, hrepenečemu po splošni višji omiki, potreba pogledati nekoliko v svet in razširiti si obzorje svojega mišljenja; pozneje v resnem življenju služi mu to gotovo v korist. Tudi mlademu pravniku je treba tega pogleda v svet, da vidi kakšno je življenje zunaj ožjih mej njegove slovenske domovine.

Dalje nam je pa računati s tem, da se le prerado nekako ponosno prezirajo nova vseučilišča; takega preziranja bati se je tem bolj slovenski pravni akademiji in obiskajočim jo pravnikom, mislilo bi se, če tudi po krivici, da slovenski akademiki dobivajo le površen in nedostaten pouk na slovenski pravni akademiji, da so le nekaki polovičarski pravniki brez temeljite izobrazbenosti. Neresničnost takih nazorov bode seve morala pokazati in dokazati pravna akademija sama s svojimi slušatelji, delujočimi v resnem življenju, kjer jim bode prilika tekmovati s pravniki, došlimi iz vseučilišč.

Takim bodisi opravičenim ali krivim nazorom zaprle bi se pa vsaj nekoliko duri, če bi se pravna slovenska akademija ustanovila po mojih mislih. Prve štiri semestre naj poslušajo vsi slovenski pravniki na kakem vseučilišču; pridno in temeljito proučivši historičke stvarine pravne discipline, polože naj si trden temelj, na katerem bodo nadaljevali svoje študije pozneje na domači pravni akademiji, nabirajoč si znanja sedaj veljajočega prava. Zajemali bi tako bodoči slovenski akademiki prve pravne pojme in nauke iz istega vira in studenca, kakor drugi vseučiliščniki in pripravljali bi se torej jednako temeljito za predavanja predmetov živečega prava, katere naj bi zadnje štiri semestre poslušali na slovenski pravni akademiji. Oni, ki so svoje prve štiri semestre na vseučilišču porabili dobro in vestno, bi potem nikakor ne zaostajali za svojimi vseučiliškimi sovrstniki; kajti to vemo iz izkušnje, da smo tudi po uspešno završenih študijah na vseučilišču prinesli seboj, razen nekaj splošnih teoretiških pojmov, v prakso bore malo pozitivnega znanja veljajočih zakonov; z le-temi nas je stoprav praktično življenje in delovanje temeljiteje seznanilo. Po mojem nemerodajnem mnenju bi slovenska pravna akademija s svojimi slušatelji, kateri so pridno in vestno porabili prve štiri semestre na vseučilišču, povprek ne imela slabših uspehov, nego jih imajo vseučilišča, kar se tiče pozitivnega znanja onih predmetov pravne discipline, kateri bi se tu predavali; dozdeva se mi, da bi naša pravna akademija svoje slušatelje lahko celo bolje pripravljala za bodoče praktično delovanje, nego li se to godi na marsikaterem vseučilišču, koder mladi pravnik zaradi preučenege teoretiškega predavanja komaj dohaja čestokrat bolj «de lege ferenda», nego «de lege lata» veljajoče razprave ondotnih strokovnjakov;

marsikomu se pri tem zmedejo pravni pojmi tako, da ne zna, ali veli to, kar je čul in si zapomnil, pozitivni zakon, ali pa je le učenjaško mnenje. Tako se godi le premnogim in da je to resnica, vem iz svoje izkušnje in ne sramujem se tega priznati: kar sem prinesel pravniskega znanja iz vseučilišča, bilo je nekako megleno, nedoločno in negotovo, a jasni pravni pojmi razvili in utrdili so se mi šele pozneje pri praktičnem delu. Zategadelj je opravičeno upati, da bode slovenski pravnik na domači akademiji v predavanih pravnih znanostih za prakso dobil lahko toliko pozitivnega znanja, kolikor njegov vseučiliški sovrstnik.

Pravna akademija, osnovana po teh načelih, delovala bi torej lahko uspešno in svojemu namenu primerno.

Ali pa nam je lahko oživotvoriti takšno pravno akademijo in imamo li zanjo sposobnih duševnih moči?

Kakor sem odkritosrčno priznal, da za popolno slovensko vseučilišče še nimamo zadostnih močij, tako odkritosrčno izražam svoje mnenje, da si pravno akademijo, po mojih nazorih osnovano, moremo ustanoviti in jo tudi s svojimi učnimi močmi vzdrževati.

Poglejmo, kateri so glavni predmeti, ki bi se predavali na tej akademiji. Za kazensko pravo in postopanje zadoščevala bi jedna učna moč; predavanje civilnega prava in postopanja (obči državljanski zakonik, trgovinsko in menično pravo, občni sodni red itd.) morali bi med se razdeliti najmanj dve učni moči in ako vzamemo še jedno moč za predavanje nespornega postopanja, zemljknižnega in rudniškega prava ter drugih semkaj spadajočih manjših tvarin, potem imamo dovolj učnega osebja za predmete drugega državnega izpita. Predmeti tretjega državnega izpita potrebovali bi dveh do treh učnih močij, in če stavimo po vzgledu bivših ogerskih pravnih akademij temu učnemu osebju na čelo jednega vodjo, bilo bi ž njim vkupe osem profesorjev, oziroma docentov.

To število docentov in za te predmete pa se uže dobi izmed slovenskega pravniskega stanu. Zna se, da bi pri prvem — bodisi samo provizornem — nameščenju učnih močij na slovenski pravni akademiji ne smeli niti mogli zahtevati od docentov tistih strogih in formalnih dokazov sposobnosti, kakor je to navada za one, ki bi se radi habilitovali na vseučilišču. Imamo v Slovencih izvrstnih pravnikov, ki so zmožni in sposobni za docenturo na slovenski pravni akademiji, dasi niso formalno še dokazali ali, bolje, niso še svetu pokazali svoje sposobnosti z učenimi razpravami. Tem docentom bi bilo, ako se pokličejo na akademijo, dati nekaj časa, da zadostijo tudi na to stran: uverjen sem, da bi ta čas ne potekel brez uspeha in sadu. Kogar doleti ta častni poziv, kdor se posveti akademiji, on se začne močneje baviti s predmetom svojega predavanja in z metodo tega predavanja, a po tej poti doseže temeljito znanstveno predavanje svoje tvarine. Pričetek bil bi težaven, to se ne da tajiti; tako je tudi povsod drugod. A kakor so »glossatorji«, držeč se proste metode »legalnega reda«, bili učitelji poznejšim učenim »sistematikom«, prav tako bi prvi učitelji na slovenski pravni akademiji predavajoč iz početka prostejšo metodo »legalnega ali zakonovega reda« in gladili bi tako

pot poznejšim strokovnjakom, ki bodo svoja predavanja osnovali na znanstveni podlagi »sistematiške metode.«

Tu zavrnil bi rad mimogrede vsaj jeden ugovor, ki se je oglašil pred kratkim zoper ustanovitev slovenske pravne akademije; rekel je nekdo, kakor je bilo čitati po časopisih, dobesedno: »Es fehlt hiezu an allen literarischen und wissenschaftlichen Vorbedingungen!« Vem, da onega, ki je to izrekel, ne prepričam, niti pridobim za slovensko pravno akademijo; tega tudi ne nameravam; a zdi se mi, da ta izrek ne kaže dokaj razuma za zgodovinski in naravni razvoj znanostij in znanstvene literature v raznih jezikih. Po tem nazoru bi smeli pri nas misliti na višja učilišča le tedaj, kedar bi bile posamezne discipline znanostij uže razvite in bi imele bogato literaturo! Literature znanstvene pa ni moči preje dobiti in znanosti se tudi ne morejo preje razvijati, dokler se ne gojé »ex professo« na učiliščih, njim posvečenih, ergo — Slovencem po tem nazoru ni nikdar misliti na višjo znanstveno izobraženost v svojem jeziku! To je menda pač pravi in pravcati »circulus vitiosus«, s katerim se da tudi dokazati, da Slovencev na svetu treba ni. A zakaj bi se moralo to uprav za nas drugače goditi, nego li nas uči zgodovina, da se je godilo drugod? Ali je znabiti nemški jezik prejšnje veke, ko so se gradila vseučilišča po Nemškem, imel uže svojo znanstveno literaturo? Kaj se ni še v prejšnjem stoletju med drugim tudi pravna znanost na teh učiliščih predavala v tujem, — latinskem jeziku? Niso-li dotični učenjaki pisali svoja učena dela v latinščini? Šele pozneje prišla je tudi pri nemških učenjaki v tem opiljena nemščina v čast in veljavo, in na uže obstoječih učiliščih začela se je počasi razvijati tudi nemška znanstvena literatura. Tak je tudi naravni tek! Najprej naj dobijo znanosti svoje zavetišče, kjer se bodo gojile, in sad tega bo znanstvena literatura. Tako je bilo drugod, tako bode tudi pri nas in četudi bode naša znanstvena literatura skromnejša, zadoščevala bode našim potrebam. Saj ni treba, da bi naš mali narod v tem pogledu tekmoval z mogočnimi Nemci, in naši pravni akademiji tudi ne bo sile meriti se s pravno fakulteto Dunajskega vseučilišča; ona bode služila največjim potrebam Slovencev in da bode na to stran zadoščevala, za to naj se prepušča skrb slovenskemu pravniskemu stanu.

Razvil sem Vam tako — cenjeni tovariši — svoje nazore o slovenski pravni akademiji, kakoršna je po mojem mnenju uže sedaj možna in izvedljiva in za kakoršno bi se bilo Slovencem za sedaj potegati; ako dobimo takšno akademijo, potem smo dosegli veliko in kedar bi tako osnovana akademija dokazala svetu svoj zdrav obstoj in svojo znanstveno veljavo, potem bi lahko stopili korak dalje ter zahtevali popolne pravne fakultete z vsemi osmimi semestri.

Jeden nedostatek bi pač imela taka pravna akademija, kakor tudi poznejša popolna pravna fakulteta, nedostatek, da na njej ne bode moči dobiti naslova doktorstva, nego bi morali vsi oni, ki hrepene po njem, hoditi na vseučilišča. Ta nedostatek pa so imele tudi zgoraj omenjene bivše pravne akademije in odpraviti ga ni moči; kajti podeljevanje naslova in stopnje doktorstva je najznamenitejša in izključilna pravica vseučilišč, in

take pravice ni moči podeliti nepopolnim pravnim akademijam. V tem pogledu bi bilo moči doseči jedino le to, da bi se oni semestri, ki bi jih kedo poslušal na slovenski pravni akademiji, šteli tako, kakor da jih je poslušal na vseučilišču; stroge izpite pa bi moral vsakdor delati na vseučilišču.

Toliko o slovenski pravni akademiji, kakeršno si mislim jaz. Tem svojim nazorom nikakor ne pripisujem merodajne veljavnosti; izpregovoril sem o vprašanju le zategadelj, ker se je s Svetčevim predlogom postavilo nekako na dnevni red in ker je treba naši dotični želji dati kolikor moči konkretno obliko; na same načelne predloge se bodo pač težko ozirali odločilni krogi; treba jim je pa pokazati, da ne zahtevamo nič nemožnega in da imajo take pravne akademije uže zgodovinsko podlago. Narisal sem Vam, cenjeni tovariši, samo splošno podobo naše bodoče pravne akademije, ne da bi se spuščal v podrobnosti in posameznosti; v to sedaj še ni prišel čas. Tudi se nisem oziral na financijelno stran tega vprašanja, ker to ni skrb in dolžnost slovenskega razumnštva, nego državne uprave.»

Svetčev predlog pa je vspodbodel tudi gosp. poslanca Šukljeja, da se je prihodnje leto v proračunskem odseku če tudi prav lahko dotaknil slovenskega vseučiliškega vprašanja.

O tem poroča zopet g. dr. Kavčič v 6. številki «Slov. Pravnika» l. 1891. pod naslovom:

«Slovenska pravna akademija in nazori sedanje uprave o njej.

Znano je, da je minolo leto v deželnem zboru kranjskem bilo prišlo v razgovor vprašanje o potrebnosti slovenske pravne akademije in da se je o tem sklenila primerna resolucija. Tudi v našem društvu «Pravniku» bilo je to vprašanje na dnevnem redu in pokazalo se je takrat živahno zanimanje za stvar. Naravna in umevna je bila in je še vedno radovednost naša, kake nazore imajo merodajni vladni krogi o tem, za slovenski pravniški stan prevažnem vprašanju. Ti nazori so nam sedaj znani; žal, da našim željam ne morejo ugajati!

V seji budgetnega odseka je nedavno pri posvetovanju o proračunu naučnega ministerstva naš poslanec Šuklje poleg drugih željal dotaknil se tudi tega vprašanja; ni nam znano, kako razsežno je on sprožil o o tem razgovor; iz kratkega poročila po časopisih dalo bi se pa posneti in to se nam tudi dozdeva, da je le mimogrede in jako skromno izrazil našo dotično željo zahtevajoč, da naj bi se na graškem vseučilišču vsaj nekateri, za prakso najvažnejši predmeti pravniške discipline predavali v slovenskem jeziku.

Slovenski pravniški stan je gospodu poslancu hvalen, da se je sploh, če tudi v najskromnejši meri spominjal tega vprašanja, s katerim se bode morala vlada vendar preje ali pozneje baviti in natančneje seznaniti. Da si ona do sedaj še ni belila glave zaradi njega, kaže nam odgovor gospoda naučnega ministra, odgovor, ki ni zadovoljil poslanca, še manj pa naš pravniški stan.

Predno se spustimo v pretres tega odgovora, omenjati nam je «incidenčnega» vprašanja, katero je

rešil poslanec nasprotne strani v omenjeni seji proti vsem pravnim načelom. Prišlo je žalibog uže v navado, da se željam, ki jih izraža kak slovenski poslanec, takoj upira kak poslanec nasprotne strani, in tako se je tudi v tej seji oglasil za našim poslancem takoj poslanec sosedne kronovine¹ ter navajal proti izraženi želji poleg drugega tudi argument, ki se pri enakih prilikah, dasi je čisto zastarél in obrabljen, vendar vedno in redno čuje, argument o nesposobnosti slovenskega jezika za znanstvena predavanja. S tem poslancem in z onimi, k z njim vred niso večji našemu jeziku, je stvarna diskusija v tem pogledu nemožna in daljno pravljanje brezuspešno. Cuditi se pa moramo, da si prisvajajo uprav taki možje sposobnost soditi o stvari, o kateri — naj bodo sicer še taki učenjaki — vendar nimajo pravega pojma, niti potrebne razsodnosti! To sodbo o sposobnosti slovenščine torej odklanjamo in je ne pustimo nikakor stopiti v pravno moč, ker jo je storil sodnik, kateremu moramo po vsej pravici odrekati sodno pristojnost.

Odgovor gospoda naučnega ministra nam je sicer malo všeč, vendar pa posnamemo iz njega z zadoščenjem, da je gospod minister to nepristojno sodbo o jeziku popolnem preziral in v svojem odgovoru navajal razloge, o katerih je diskusija možna.

Odgovor ministrov pa slove po poročilu uradnega lista «Wiener Zeitung» od besede do besede:

«Die Einführung von Parallelvorlesungen in slovenischer Sprache an der juristischen Fakultät in Graz würde schließlic die Teilung dieser Fakultät bedeuten. Auf diese weittragende Frage wolle der Minister heute überhaupt nicht weiter eingehen, sondern sich darauf beschränken, zu konstatieren, daß dieser Wunsch derzeit und unter den gegebenen Verhältnissen überhaupt nicht durchführbar sei. Es stünden geeignete, wissenschaftlich vorgebildete Dozenten nicht zur Verfügung, so daß das wissenschaftliche Niveau dieser Parallelvorlesungen, welche Praktiker abhalten müßten, naturgemäß tief herabsinken würde.»

Tako gospod naučni minister! Poglejmo sedaj, kakšne so naše želje v tej reči in s čim jih podpiramo.

Predlog poslanca Svetca iz deželnega zbora kranjskega tirja slovensko pravno fakulto ali pa pravno akademijo v Ljubljani. Govoreč o tem vprašanju smo pri drugi priliki, pustivši na stran vse iluzije, odkritosrčno in naravnost priznali, da bi bilo Slovencem za sedaj še težko vzdrževati popolno pravno fakulto s svojimi učnimi močmi, in skušali smo dokazati, da bi nam za naše sedanje najhujše dejanske potrebe zadoščevala pravna akademija po vzoru bivših ogerskih pravnih akademij; tu bi se predavali oni predmeti pravne discipline, ki jih obsegata drugi in tretji državni izpit; zdelo se nam je, da bi bila tako uravnana pravna akademija v sedanjih razmerah našim mladim pravnikom celo koristnejša, nego popolna pravna fakulteta.

Poslanec Šuklje utesnil je — računajoč gotovo v dejanskim položajem — te naše želje še bolj, zahtevajoč, da naj bi se na graškem vseučilišču vsaj nekateri, za

¹ Dr. Heilsberg, ki je govoril o slovenščini, kakor o nekem novozverženem, nerazumnem jeziku.

prakso najpotrebnejši pravni predmeti predavali v slovenskem jeziku. Skromnejše želje, če je hotel o tem sploh ziniti, pač ni mogel izraziti in vendar je dobil tudi na to čisto negativen odgovor. Lahko je, da se vladi zadnji čas ne vidi ugodno, razpravljati in reševati jednaka vprašanja; ako bi se bil gospod naučni minister v tem smislu izrazil, bil bi nam njegov dilatorni odgovor ljubši, ker znamo ceniti težave, s katerimi je spojeno reševanje takih vprašanj. A ministrov peremptorni izrek, da je tudi po poslancu Šukljeju izražena, do skrajnosti restringovana želja v sedanjih razmerah čisto neizvedna, podira nam vse upe in sosebnost neugodno za nas je to, da je gospod naučni minister — kakor se nam vidi — dal odgovor brez zadostnih in natančnih informacij v stvari sami, da je zavrnil naše želje kar «a limine!» Gospodu naučnemu ministru naše reči gotovo niso dovolj znane in razjasnjene; kajti odnošaji in okolnosti, zaradi katerih žele slovenski pravniki pravniške vzgoje v slovenskem jeziku, segajo z večine v področje politične in pravosodne uprave. Kedar bodo naše vprašanje reševali, moral se bode gospod naučni minister natančneje pomeniti in posvetovati z ministroma za notranje reči in za pravosodje; poučiti se mu bode iz materijala, nakupičenega v pisarnah teh ministrov, kakó je s to rečjo, kolika je dejanska potreba in kolika tudi nujnost, rešiti to vprašanje; ondudaj bode znabiti tudi zvedel, kolike so moči in kolika so sredstva, ki so v to svrhu dana.

Vprašanja o pravni vzgoji in izomiki slovenskih pravnikov v slovenskem jeziku ne bode moči po našem skromnem mnenju reševati jedino s strogo akademiškega stališča in po načelih naučne teorije, nego bode se ob enem ozirati tudi na dejanske potrebe in razmere. Te pa gospodu naučnemu ministru sedaj gotovo niso bile znane, ker bi sicer smeli pričakovati ugodnejšega odgovora.

O dejanskih naših potrebah v tem pogledu pisali bi lahko obširno in dolgo razpravo; a zašli bi tako predač in zadošča naj tukaj le nekaj načelnih in splošnih opomenj.

Nemški jezik, jezik učenjakov «kat' exohén», razvit je na vse strani in ima bogato znanstveno, sosebnost pa pravno književnost; isto je trditi o italijanskem ali pa francoskem jeziku. Pravni termini teh jezikov so stalno ustanovljeni in obče pristopni. Pošljimo sedaj Nemca, ki umeje in govori dobro italijanščino ali francoščino, ki je bil pa vzgojevan na nemški pravni fakulteti, trdim Italijanom ali Francozom uradovati; videli bodemo takoj, s kakimi težavami bode iskal za znane mu pravne pojme nemškega jezika umetnih izrazov italijanske ali francoske pravne terminologije; mnogo truda pa bode stalo, predno se bode mogel «in juridicis» v italijanščini ali francoščini tako točno izražati, kakor v nemščini, v kateri je bil zadobil znanstveno vzgojo. Naopak bode se pod istimi pogoji Italijanu in Francozu, postavljenemu v Nemce, jednako godilo, ako ne še hujše. In to so jeziki, glede katerih ni pravde o njih sposobnosti in porabnosti, jeziki, kateri imajo dovršeno pravno terminologijo in frazeologijo!

Predočujemo si torej lahko, kolike so težave, s katerimi se je v tem pogledu boriti slovenskemu prav-

niku! Naša znanstvena terminologija v obče in pravna posebe se stoprav razvija in ugotavlja; konečno določena po nekaj še ni in sredstev, prisvojiti si jo, tudi ni zadostnih. Na podlagi nemške pravne terminologije in na nemških pravnih fakultetah vzgojevan pravnik stopi v službo v trdih Slovincih. Kaj mu je početi, da bode vestno opravljal svojo službo, kako se mu je izražati za ljudstvo v pravnih rečeh, da ga bode umelo? Svoje dni, ko je še spalo narodnostno vprašanje, pomagali so si uradniki na prav primitiven način: izpraševali so stranke, ako niso znale nemški, v takozvani «kranjščini», kar ni bilo podobno nobenemu pismenemu jeziku; kar so tako pozvedeli, zapisali so v nemščini, skleпали so sodbe istotako v nemščini ter jih strankam izdajali v istem jeziku; ljudstvo jih ni umelo in kdo nam je porok, da so oni ljudstvo povse in dobro umeli? Tako je bilo v Slovincih še nedavno; da pa tak način uradovanja ni kar vzor pravosodja, pritrđil bode nam vsakdor.

Prišli so drugi časi; narodnostno vprašanje se je vzbudilo, rodil se je člen XIX. državnih temeljnih zakonov. Slovensčina je kot literarni jezik v Slovincih hitro napredovala in se razvijala, prišla je kot dovršen pismeni jezik v občo rabo. Kaj čuda, da ljudstvo sedaj ni več s tisto resignacijo poslušalo svojih uradnikov v nemščini ter vzprejemalo njihovih nemških sodb? Zahteve slovenskega uradovanja prišle so na dnevni red in postale so obče. Državna uprava se temu ni upirala, ali vsaj ni mogla upirati se; izdajali so se o raznih prilikah ukazi, da naj se pričinja po možnosti («nach Tunlichkeit») slovenski uradovati. Uspeh v tem pogledu bil je po nekaterih pokrajinah slovenskih nagel in čuda velik. Načelo ustnih in javnih obravnav sililo je posebno sodne uradnike s prav elementarno močjo, posluževati se čistega jezika v javnih sejah. In sedaj se uraduje Slovincem v mnogih krajih — ne še povsod — v pravilni slovensčini; javno se obravnava v čisti slovensčini in kdor se hoče v tem prepričati, gre naj poslušat govore strank in predsednikov pri sodnih obravnava; izdajajo se razsodbe v istotako lepi in pravilni slovensčini. Uspehi v tem pogledu in tako kratkem času so res čudoviti; so pa ti uspehi zgolj zasluga slovenskih pravnikov in njihovega rodoljubja. Slovensčino v javnih sejah tako lomiti in pačiti, kakor je bilo to preje v navadi, bilo jih je naravnost sram; kar je ljudstvo pred desetimi in dvajsetimi leti poslušalo brez opomenj, tega bi sedaj ne hotelo več poslušati; reklo bi, da so taki uradniki prespali sedanji čas, katerega ne umejo, ker ne umejo niti jezika. Dasi jim je bilo silno težko, pripravljati si sproti slovensko pravno terminologijo ter jo ob enem v dejanskem življenju takoj uporabljati, storili so to iz svojega nagiba, s svojim trudom. Kar so dosegli, izvira vse iz njihovega rodoljubja in pravicoljubja, plačal jih ni nihče za to!

Državna uprava je slovenske pravnike v tem pač malo, ali ni jih celo nič podpirala. Izdajala je pač — uvažujoč vedno glasnejše zahteve slovenskega naroda — od slučajja do slučajja ukaze, da naj se pričinja po močeh slovensko uradovati s strankami, jedino slovensčine zmožnimi. Skrb, kako to izvrševati, prepuščala je uradnikom, in le-ti morali so se sedaj poleg pravo-

slovja ukvarjati tudi z jezikoslovjem, da so mogli doščevati svoji javni službi. Vsem seveda to ni bilo ljubo, niti lahko delo. Komur je bila slovenščina materni jezik, ta si je uže še pomagal; trdo pa je šlo onim, ki so od mladih nog vedno nemški občevali, a takih je bilo mnogo po uradih na Slovenskem. Priznati moramo, da so se mnogi udali mirno časovnim zahtevam ter z velikim trudom in pridnostjo poprijeli se nauka slovenščine; priučili so se jej po možnosti, a do čistega in lahkega uradovanja v slovenščini manjka jim še mnogo!

Da tako ne more vedno ostati, je pač jasno. Državna uprava je tudi zaukazala slovensko uradovanje spoznavši potrebe in opravičenost njegovo; kdor pa hoče doseči namen, skrbeti mora tudi za sredstvo v dosego namena. Razun Slovencev imajo že vsi ostali narodi v mogočni in pravični naši Avstriji kolikor toliko ugotovljeno izomiko svojih pravnikov v narodnem jeziku; — Slovenci smo zadnji, ki se za to poganjamo. Ako državna uprava veleva uradovati Slovincem v njih jeziku, onda se mora ona pač tudi spomniti in usmiliti svojih v tem pogledu zapuščenih uradnikov; krivično bi bilo zahtevati od uradnikov v Slovincih več in težavnega dela, nego od uradnikov recimo v Nemcih; več dela in truda pa se zahteva od naših uradnikov; ako morajo s svojim zasebnim trudom, s svojimi močmi, s svojo požrtvovalnostjo skrbeti za razvoj slovenskega pravoznanstva, brez katerega bi bilo pravoslovensko uradovanje tam, kjer rastlina brez čistega zraka.

Da je torej naša težnja po vsaj deloviti izomiki pravnikov v slovenskem jeziku vzrastla na tleh neizogibne dejanske potrebe, tega ne more nikdo tajiti; preverjeni smo pa uprav zaradi tega, da je tudi državna uprava ne bode mogla dolgo prezirati in da se jej bode treba prej ali slej resno baviti s tem vprašanjem.

Sedaj pa si pogledjmo odgovor gospoda naučnega ministra.

Odgovor njegov sega dalje, nego želja, katero je izrazil poslanec Šuklje. Le-tá želi, da se naj predavajo nekateri za prakso najvažnejši in najpotrebnejši predmeti pravne discipline na graški pravni fakulteti s slovenskim jezikom. Gospod minister pa mu odgovarja, kakor bi imel Svetčev predlog pred seboj! Vidi se nam, da je gospod minister segel premišljeno preko meje, imajoč pred očmi popolno slovensko pravno fakulteto, tako si je svoj odgovor zdatno olajšal, kajti mi priznavamo sami, da popolne slovenske pravne fakultete sedaj še ni lahko oživotvoriti; težje pa je nas prepričati, da je tudi skromna želja Šukljejeva neizvedna, in celo ne moremo umeti, kako da bi izpolnitev te želje morala vésti do delitve pravne fakultete graške. Ako se prične predavati v slovenščini jeden ali drug pravni predmet, recimo: kazensko pravo, občni drž. zakon itd., iz tega še nikakor ne izhaja, da je tudi druge predmete n. pr. rimsko pravo predavati v istem jeziku. Nego mi menimo, da naj poslušajo slovenski pravoslovci vso historičsko stvarino pravne discipline na kaki nemški fakulteti, to pa iz razlogov, ki ne tiče jedino v nezadostnih slovenskih učnih močeh. Kedar pa napoči čas za slovensko pravno fakulteto, tedaj se ne bomo potegovali, da naj se v ta namen deli graška pravna fakulteta, nego da se ustanovi v Ljubljani.

Gospod naučni minister se je torej nekako izognil naravnost odgovarjati na Šukljejevo skromno željo, čuteč, da bi v tem pogledu njegov odločno negativni odgovor ne bil brez tehtnih premislekov.

Sledimo dalje njegovemu odgovoru! On pravi, da v sedanjih razmerah ne more ustreči naši želji, ker ni v to znanstveno izobraženih docentov. Če meni gospod minister s tem, da se ne oglašajo slovenski pravni docenti za podelitev «veniae legendi», kakeršnih imajo na izbero Nemci, pritrjujemo mu radi. Slovenski pravniki so uprav za razvoj slovenskega pravoznanstva uže dosti žrtvovali brez najmanjšega odplačila; duševni reveži oni pač niso, a materialnega bogastva ne poznajo, in kdo jim bode zameril, ako se v sedanjih časih in razmerah ne ukvarjajo z neplodno teorijo, nego si iščejo v praktičnem življenju mesta, katero jim zagotavlja vsakdanji kruh! In če bi imel jeden ali drug izmed njih tako željo ter gmotna sredstva zato, kaj mu pomaga baviti se s pravoznansko teorijo, ter pisati učena dela, dokler nima od državne uprave poročstva, da ga bode v tem akademiškem podjetju podpirala?

Ako meni torej gospod naučni minister, da se mu bodo kar čez noč ponujali zreli slovenski pravni docenti, se pač moti in čakati bode moral dolgo; — kedar bode pa državna uprava pokazala svoje zanimanje za znanstveno gojitev slovenskega pravoslovja, kedar bode zagotovila primerno plačo onim, ki se hočejo temu poklicu posvetiti, tedaj se bodo — tega ni dvomiti — izmed priznanih bistrih in zmožnih slovenskih pravnikov oglasili kmalu taki, ki bodo dokazali zmožnost in sposobnost za docenturo.

Mi menimo torej, da je dolžnost državne uprave skrbeti za izpolnjenje pogojev, brez katerih se slovensko teoretiško pravoznanstvo nikdar razvijati ne more. Ko bodo zagotovljeni taki pogoji, dobile se bodo hitro zadostne in sposobne učne moči. Razpiše naj le gospod minister n. pr. naslednji poziv: «Čez dve leti ustanovi se na graški pravni fakulteti stolica za slovensko predavanje kazenskega prava s to in to plačo, kdor želi na to mesto priti, predloži naj obširen načrt predavanja te stvarine in v dokaz sposobnosti kako samostojno razpravo iz te discipline!» — Če se na tak poziv ne bode oglasil noben sposoben slovenski pravnik, onda bomo pritrдили gospodu ministru in rekli, da naša želja je v sedanjih razmerah neizvedljiva. Dokler pa tega dokaza nimamo, ne moremo mu pritrđiti.

Ker znanstveno izurjenih docentov ni, meni dalje gospod naučni minister, morali bi predavanja prevzeti možje iz prakse; to bi pa po njegovi trditvi znanstveno vrednost teh predavanj potisnilo globoko pod znanstveni «niveau».

Gospod minister je s tem — lahko da nehoté — izrekel malo laskavo sodbo o zmožnosti in znanstveni izomiki praktikov; iz njegovega izreka bi se lahko izvajalo, da so v praksi delujoči pravniki puneto pravoznanstva teoretikom nasproti nekako to, kar so zakotni pisarji nasproti odvetnikom; oproščaj se nam ta primera, a vidi se nam umestna!

Nimamo za kaj misliti, da ceni gospod naučni minister samo slovenske praktične pravnike tako nizko, nego preverjeni smo, da velja njegov izrek praktikom

sploh. Toliko lažje se nam je upirati proti splošni in nizki cenitvi praktičnega pravoznanstva, ker nam ni moči očitati, da govorimo preveč pro «domo sua».

Sodba gospoda ministra o vrednosti teoretiškega znanja praktičnih pravnikov vidi se nam preostra in, tako splošna, neopravičena. Kakor med teoretiki niso sami znanstveni svetilniki,* tako tudi med praktiki niso vsi jednaki; izjeme dobiti je povsod! Večina praktikov se res ne muči s teoretiškimi problemi; njihova služba je taka, da jim ni treba posebe ukvarjati se s teorijo, uradni stil jim celo brani, s teoretiško obširnostjo utemeljevati svoje sodbe in odločbe. A iz tega izvajati, da stojte praktiki kar sploskoma globoko pod znanstveno vrednostjo teoretikov, — ne vidi se nam nikakor umestno niti pravo. Dobé se tudi med praktiki taki zastopniki pravne véde, katerim nikakor ni teoretiško pravoznanstvo tuja reč; dobé se možje, kateri se ne ustrašijo diskusije s teoretiki, kar se tiče predmetov sedaj veljavnega prava. Mnogolični vsakdanji slučajji seznanijo jih z vprašanji, katerih se teoretiki v svojih predavanjih niti ne dotikajo, ki so pa dostikrat tako zamotana, da zahtevajo največje pravniške bistrornosti. V nekaterih splošnih rečeh in razpravah «de lege ferenda» bode teoretik znabiti nadkriljeval takega praktika; v podrobni razpravi «de lege lata» znal mu bode praktik marsikaj povedati, česar teoretik v svoji mračni teoriji niti zapazil ni.

Napačno je torej vreči praktike «a priori» na stran ter odrekati jim vse teoretiško znanje, oziroma sposobnost za znanstvena predavanja. Le poglejmo razsodbe našega vrhovnega in kasacijskega dvora, kjer so izkušeni praktiki in med njimi tudi možje iz našega naroda! V teh razsodbah se združuje nekako praksa in teorija po taki meri, da se čitajo mnoge kakor akademiške razprave, tako, da boljših in preciznejših nismo dobili iz peresa teoretikov. In ta odlični, gotovo ne pod znanstvenim «niveauom» stoječi sodni dvor je nam praktikom nekaka pravna akademija, katera popolnuje naše pravniško znanje iz vseučilišča.

Utemeljena ni torej sodba, ki hoče praktikom «a priori» odrekati sposobnost za akademiški poklic in predavanje pravne véde, osobito takih predmetov pravne discipline, s katerimi se bavijo bolj živo v praksi. Mnogo poznejših teoretikov je že izšlo iz stanu praktikov in nikakor niso delali sramote svojim kolegom. Kedar bode dovteten in nadarjen praktik dobil poklic za akademiška predavanja, bode si kmalu prisvojil tudi tisto znanstveno metodo akademiškega predavanja in učenja, katera ga bode dvignila v tej stroki nad «znanstveni niveau!» Iskati takih učnih močij je stvar državne uprave, nikakor pa ne sme ona čakati, da se jej bodo kar zastonj ponujale.

Konečno še to-le: Gospod naučni minister se peča uprav sedaj z reformo pravoslovnih študij: tendenca tej reformi pa je, omejiti preširno in neplodno doktrinarnost ter vzgajati pravnike za življenje in praktično

* Nedavno smo čitali v največjem nemškem dnevniku na Dunaji o znanstvenem delu nekega profesorja graške pravne fakultete, obsegajočem okoli 800 strani, kritiko, katero je primerjati nekako s cenzuro naloge najslabšega gimnazijca!

delovanje. Ali niso ti nazori naučne uprave dokaj podobni našim željam in zahtevam? In zaradi tega moramo še jedenkrat reči, da se nam odgovor gospoda naučnega ministra v tej negativni odločnosti ne vidi utemeljen.»

S tem člankom pa je bila epizoda l. 1890. žalibog končana — po čegavi krivdi, ne bomo preiskovali — in nihče bi si takrat pač ne bil mislil, da bodo važni dogodki tako kmalu vzdramili Slovence in jih prisilili, da se bodo z vso odločnostjo zavzeli za svoje vseučilišče.

Baš v letu, ko so se avstrijski narodi pripravljali dostojno proslaviti zlati jubilej vladanja svojega ljubljenege vladarja; ko so slavili polstoletni rojstni dan narodnega preporeda svojega, jelo se je peniti vse nemško morje, navidezno razburkano od Badenijevih jezikovnih naredeb, postajalo je vedno bolj nemirno in pljusvalo konečno z velikanskimi valovi ob skalo naše države.

To valovje pa je vrglo na suho iz morskih globočin zopet najlepši kras in biser, enega najvažnejših delov našega narodnega čolničarja, katerega smo izgubili — menil sem, da za vedno — brodeč na tujem morju; namreč vrglo je na suho idejo slovenskega vseučilišča.

Vsenemško gibanje potegnilo je za seboj zlasti nemško dijaštvo, tako, da se je vsled nemirov v Pragi vlada čutila primorana izdati takozvani «Farbenverbot». Ker to odredbo vlada ni hotela preklicati, izrekli so se vsi nemški dijaki na avstrijskih takozvanih nemških vseučiliščih solidarnim s svojimi tovariši v Pragi in so skušali z brahijalno silo prisiliti vlado, da ugotovi njihovim zahtevam. S silo so onemogočili predavanja in napadali slovenske svoje tovariše, ki so se uprli njihoveму nasilnemu nastopu.

Kaj je bilo bolj naravno, kakor da so se slovenski akademiki vendar spomnili stare slovenske zahteve — lastnega vseučilišča.

«Slovenski Narod» je dne 3. februarja 1898. priobčil ta-le članek, ki je bil začetek obsežne vseučiliščne akcije:

«Slovensko dijaštvo na razpotju.

(Glas iz akademiških krogov.)

Dijaštvo je postalo v zadnjem času odločilen, ali pa vsaj eminenten faktor v avstrijski politiki. Znanstveno in strokovno delo ostaja v ozadju, politika, fanatizem in skrajna nestrpnost so stopile na njegovo mesto. A to velja le o nemškem dijaštvu; slovansko se skoro še prosto gibati ne sme. Treba mi je le omeniti rabuk na vseh onih vseučiliščih avstrijskih, katere pohajajo poleg privilegiranih Nemcev tudi Slovani, ki so v tako bogatem številu in v tako bogatih oblikah veljale odstopu prejšnjega ministerstva, in ki so nosila strogo protislovansko lice. Ze tedaj smo imeli slovanski dijaki priliko spoznati, v katerem obsegu velja akademiška prostost tudi za nas. Nemški burši so imeli patent na vsa izzivanja, na vsa nasilstva, a Slovane je pregnala policija, če so se hoteli

zbrati na prijateljski sestanek in se pogovoriti o svojem položaju.

Mislili smo, da se vihar vsestranske razburjenosti z nastopom novega leta vsaj toliko poleže, da bode mogel vsak zopet hoditi za svojim poklicem, a ljuto smo se varali. Z novim letom šele je zrasel greben nemškimi buršem; o božičnih počitnicah so se šele napili nemške zagrizenosti, ki jo trobijo nemški volkovi v svet. Napadati so začeli vse, kar je slovanskega, in če se slovanski dijaki predrznejo čuvati nad malimi pravicami, ki jih imajo, so provokatorji. Besnost nemških buršev na praški nemški univerzi prodira sistematično tudi v druga vseučilišča in obrača svojo strupeno ost z vso silo absolutne premoči proti slovenskemu dijaštvu in se obrača tudi že proti njegovim osebnim prostostim. Dospeli smo tako daleč, da je postala slovanska beseda na vseučilišnih tleh 'nečuvena provokacija', in da se smatra najnedolžnejši slovanski pogovor kot zarota proti 'starim nemškim pravicam'.

Vrhunec je dosegla nemška predrznost dne 29. januarja 1898. na shodu nemških akademikov v Lito-meřicah. Srđ proti vsemu Slovanstvu govori iz govorov in skrajna nemška oholost iz resolucij. Prišli smo v Avstriji že tako daleč, da je začelo dijaštvo diktirati vladi, da odstrani svoje le opravilne odredbe. Žuga se s štrajkom, če se ne zadosti nemški oholosti in skuša se za pretenja pridobiti somišljenikov na vseh drugih univerzah, kar pač ne bode težko. In proti vsemu temu je slovansko dijaštvo brez orožja.

Nevarnost, da se zatvorijo zaradi tega skoro vse avstrijske univerze, je velika, ali premalo se pomisli na težke nasledke, če se ta strah uresniči. Ni dvoma, da je v avstrijskem dijaštvu še dosti elementov, ki se bodo oktroiranju ukazov nemške zagrizenosti z vso odločnostjo uprli, ali izkušenj imamo dovolj, da simpatizuje z ukrepi nemškega šovinizma tudi velik del profesorjev, in da vlada nedolžnosti Slovanov nikakor ni vajena upoštevati. Položaj slovanskih, osobito pa slovanskih dijakov je torej kritičen dovolj.

Kar pa dela njih razmere še toliko bolj žalostne, je tužno dejstvo, da so v vseh svojih stiskah in vsi svoji onemoglosti proti silni premoči popolnoma osamljeni. Njih boj je tem hujši, ker ga morajo bojevati sami; vedno sramočenje jih peče tem bolj, ker ga morajo pogoltniti sami. V koliko bolj ugodnih odnašajih so nasproti našim nemški burši! Zanje se zavzemajo profesorji in — kar je najvažnejše — tudi skoraj vsi poslanci od prvega do zadnjega moža. Nemški poslanci dobro uvidijo, kje imajo iskati svojih naslednikov, od koga naj se nadejajo uresničenj svojih zahtev. Oni uvidevajo, da morajo obdelavati tla za prihodnost tam, kjer je koncentrovan up in ponos narodov, učeča se mladina.

A slovanska delegacija žalibog v tej zadevi spi. Nje ne briga žalostni položaj slovenskih dijakov, nje ne briga stotera beda, ki vlada baš v slovenskem dijaštvu v mnogi meri in ki bo dosegla

še večje dimenzije, ako se zatvorijo učilišča, s katerim dejstvom je spojena izguba vseh ustanov in izguba enega tečaja ali pa tudi leta. Nje ne mikajo dan na dan množče se žalitve slovenske mladeži, osobito na graški univerzi, a na Dunaju tudi ni dosti boljše. Ona nima srca napram stoterim krivicam, ki se gode slovenskim dijakom od njihovih nemških kolegov in od javnih oblastev. Ob nesrečnem domačem razporu in ob zgolj iluzorni spravi se pozabi na najvitalnejše interese slovenske prihodnosti baš v času, ko se dela povsod drugod z največjo vnetostjo. Seveda, kaj briga slovenske poslance beda njih mladine v tujini; kaj jih moti njih žalostni položaj, saj še za časa državnozborskih sej slovensko dijaštvo, menda razun 'Danice', ni imelo niti edekrat časti, pozdraviti zaupnike svojega naroda v svoji sredi! Še naše prošnje za vstopnice v državni zbor bile so glas upijočega v puščavi, med tem ko je nemškega dijaštva kar mrgolelo po galerijah. Zato pa povdarjam še jedenkrat, da čutimo svoj položaj tem huje, ker smo sami!

In vendar ne moremo drugače; obrniti se moramo v tem hudem času jedino do Vas, častiti gospodje poslanci. Ali ne uvidite, da smo na razpotju? Priti mora čas, da se predrugači marsikaj v naši državi, in mi Slovenci smo zadnji, ki bi se mogli s tem, kar imamo sedaj, zadovoljiti. Ali res mislite, da moramo svoj slovenski in slovanski ponos ukloniti tako daleč, da mirno gledamo vsakdanje žalitve, vsakdanja izzivanja, da se vdamo navalu nemškega fanatizma, ker reagovati nanj bila bi naša poguba? In vendar nam nič drugega ne preostaja, kakor da jih vzamemo menda kot vsakdanji kruh pohlevno kot milodar in se ž njimi sitimo, saj dostikrat drugega manjka, — ali pa nam mora priti pomoč od Vas.

Sedaj je po našem mnenju napočil najugodnejši čas, da se uresniči že gorka želja naših blagih prvoboriteljev, — ki pa je, žal, v zadnjem času čisto zaspala — **slovenska univerza v Ljubljani!** — V domovino sili v teh hudih časih in neznosnih razmerah nam vsem srce, in doseči bi se to moralo, da se rabi le količkaj energije. Ves slovenski narod mora uvideti važnost, ki izvira zanj iz tega, ali se vzgaja njegova mladina v pravem narodnem duhu v osrčju njegove lepe domovine, ali pa kapitulira popolnoma pred tujčevo silo in prenese s seboj v svoj delokrog mej domorodnimi brati strah pred krutostjo sosedina in omahljivost mesto jeklene volje za narodno delo. In vendar nimamo v današnjih razmerah drugega prospekta, druge poti, kakor voliti med to alternativno. Položaj slovenskega dijaštva v Gradcu in na Dunaju je toli žalosten, da se ne bode mogel dolgo vzdrževati, če nam ne dojde nujna pomoč. Pomoči pa upamo opravilno samo od onih, ki jim je poklonil narod naš svoje zaupanje in svoje zastopstvo. Če dela vse drugo, ne spimo mi, saj mora donesti požrtvovalno narodno delo stotere obresti. In uspeh v očigled sedanjim neznosnim razmeram, katere nam nudijo samo nado, da se bodemo imeli občutljivo pokoriti za grehe nemške predrznosti, ne more in ne sme izostati.

Slovensko dijaštvo pa naj, v slučaju, da se res zatvorijo vseučilišča, napravi takoj protesten shod v Ljubljani, in naj zahteva domačo univerzo, vsaj pravoslovno in modroslovno fakulteto, v drugem slučaju se pa naj shod vrši o velikonočnih praznikih, kjer se lahko dostojno, odločno označi naše stališče. Časi so postali resni in hudi; sovražnik dela z vsemi silami, zato imamo čuvati mi tem bolj, da ne zaspimo prilike, ki se nam ugodno nudi! Torej na delo in ne vdajmo se nemški predrznosti in sili! Živela slovenska univerza v Ljubljani!

Slovenski velikošolec.

Ta članek je imel takoj važno posledico. Že v seji dne 3. februarja se je razpravljalo v občinskem svetu ljubljanskem o dogodkih na vseučilišču in se je zahtevala ustanovitev vseučilišča v Ljubljani.

Predno je prešel občinski svet na dnevni red, oglasil se je obč. svet. dr. Tavčar z nujnim predlogom. Rekel je, da, kakor znano, se je začela nemška velikošolska mladina na nečuven način vtikati v politiko in hoče z nasilstvi preprečiti predavanja na vseučiliščih in tehnikah. Dolžnost obč. sveta je, da slovenskemu in slovanskemu dijaštvu priskoči na pomoč, in zato je govornik nasvetoval naslednji nujni predlog: «Mestni zastop ljubljanski obsoja najstrožje izgrede, koje napravlja po brezvestnih političkih hujskačih zapeljana nemška vseučiliščna mladež ter izreka svojo simpatijo slovenski vseučiliščni mladini, ki se mirno in možato poteguje za glavno svojo pravico nekaljenega pouka; od vlade pa z gotovostjo pričakuje, da se ne bode s kapitulacijo ponižala pred nezrelimi razsajalci in da ne bode zaprla univerz, vsled česar bi ne samó mirno slovensko in posebno tudi slovansko dijaštvo občutno škodo trpelo, temveč bi se tudi država pred olikanim svetom očrnila in osramotila. Gospodu županu se naroča, da o tem sklepu takoj pismenim potom obvesti gospoda ministerskega predsednika.»

Poslanec dr. Krek:

Prosim besede k formalnemu postopanju.

Deželni glavar:

Gospod poslanec Krek se je oglašil za besedo k formalnemu postopanju. Prosim!

Poslanec dr. Krek:

Po § 9. opravilnega reda mora biti, da se zamore v deželnem zboru sklepati, pričujoča nadpolovica vseh poslancev, in da sklep obvelja, je potreba nadpolovične večine pričujočih glasov.

V zmislu tega določila prosim gospoda deželnega glavarja, konstatirati, ali je zbornica sklepna ali ne.

Deželni glavar:

To ni potreba, vsaj se ne sklepa.

Poslanec Hribar:

Gospodov od Vaše strani ni notri, sami sebe obstruirajo! (Veselost. — Heiterkeit. — Poslanec dr. Majaron: — Abgeordneter Dr. Majaron: «Pa sploh ne-hajmo!») Konstatovati je treba, da gospodje od katoliško-narodne stranke sami sebe obstruirajo.

**Abgeordneter Excellenz Freiherr
von Schwegel:**

Eine Auszählung während einer anhängigen Rede — und das Verlesen ist eine Rede — ist nicht möglich und durchaus unzulässig.

Poslanec dr. Krek:

Če kdo zahteva, da se mora konstatirati, ali je zbornica sklepna, se mora to zgoditi.

Deželni glavar:

Ne, sedaj se interpelacija čita, samo za sklepanje je potrebno, da je zbornica sklepna.

Poslanec Hribar:

Samo to je treba konstatovati, da gospodje sami sebe obstruirajo. Pravzaprav sami ne vedo, kaj hočejo. To samo je treba konstatovati.

Deželni glavar:

Prosim gospoda tajnika Pfeiferja, da čita dalje interpelacijo!

Tajnik Pfeifer

(bere — liest):

Ko je obč. svet odobril nujnost, je g. dr. Tavčar meritorno utemeljeval svoj predlog. Naglašal je, da je ob sebi umevno, da obč. svet ljubljanski v tem burnem času ne pozabi slovanskih in posebej slovenskih velikošolcev. Na dunajski univerzi je okrog 2000 slovanskih dijakov, ki imajo pravico do neskajjenega pouka. Obstrukcionisti so nahujskali mladino, da je začela razsajati in da je z nasilstvi spravila pouk v nevarnost. Mladini tega počenjanja še ni toliko zameriti kakor tistim politikom, ki so mladino zapeljali. (Klici: Profesorji so dijake zapeljali!) Ako Nemci nočejo obiskovati predavanj, je to njih stvar, in če hočejo imeti škodo, naj jo imajo. Slovansko dijaštvo je mirno storilo vse korake, da si zagotovi pouk. Proti njemu se je dvignilo vse nemško dijaštvo. Tej mladini, ki mirno in možato zastopa svoje interese, mora obč. svet izreči svoje simpatije, da jih ohrabri, vlado pa mora opozoriti, da naj nikar ne kapitulira, že ker bi to bilo na sramoto celi državi. Ako se visoke šole zapró, bi bilo naše dijaštvo oškodovano. Kako pride slovansko dijaštvo do tega, da izgubi morda cel semester, štipendije itd., kako pridejo stariši do tega, da se njih sinovom onemogoči študiranje? Razmere so take, da je ljubljanskega občinskega sveta dolžnost nastopiti s primerno izjavo, da bodo slovenski dijaki vedeli, da so njega simpatije na njih strani, in da bode vedela tudi vlada,

kako sodi o sedanjih razmerah na visokih šolah občinski svet ljubljanski.

Podžupan dr. vitez Bleiweis-Trsteniški se je pridružil v polni meri izvajanju predgovornikovemu in izrekel mnenje, da to ni zadosti, kar se nasvetuje. Nasilstva nemških buršev se bodo morda še večkrat ponovila. Ako je tako malenkostna stvar, kakor je prepoved, nositi v Pragi dijaške znake, vso nemško visokošolsko mladino zapeljala k nečuenim izgredom, se zna to tekom let še večkrat zgoditi, zlasti če dijaki z nasilstvi jedenkrat dosežejo svoj namen, se bodo škandali ponavljali in škoda bode imelo slovansko dijaštvo. Z ozirom na to je dolžnost obč. sveta nasvetovati vladi sredstva, kako more naše slovensko dijaštvo obvarovati vsake škode. Zdaj je menda pravi čas, da se zopet potegne slovenski narod za že tolikrat zahtevano pravno in filozofsko akademijo. Ako bo naša mladina doma študirala, ne bo izpostavljena surovostim nemške mladine in bo tudi materijalno lažje izhajala, kakor v tujih mestih. Govornik je nasvetoval dostavek resoluciji dr. Tavčarja, s katerim zahteva občinski svet, da vlada nemudoma stori vse, kar treba, da se ustanovi v Ljubljani pravna in filozofska akademija.

Obč. svetnik dr. Krisper je popisal neznosne razmere v Gradcu, ker se slovenski dijaki ne samo na vseučilišču, ampak tudi zunaj vseučilišča vojskujejo, in se izjavil proti predlogu dr. viteza Bleiweisa, naj se zahteva pravna in filozofska akademija, ampak zahteva naj se vseučilišče, saj ni treba, da se takoj ustanové vse fakultete. Dovolj je, da se ustanovita vsaj pravna in filozofska. Ti dve se lahko ustanovita vsak dan, a ker že imamo bogoslovnico, bi imelo vseučilišče lahko koj v začetku tri fakultete. To ni utopija, ampak lahko izvedljiva zahteva.

Obč. svetnik dr. Požar je naglašal, da so predgovorniki vsem iz srca govorili, in da je dobro, da je prišla ta stvar na dnevni red v občinskem svetu, upati pa je tudi, da pride na dnevni red tudi v deželnem zboru. Čas zato je jako ugoden. Dunajska in graška univerza bodeta slovensko univerzo gotovo z veseljem pozdravili. Pred nemškimi razgrajachi trepečejo profesorji, trepečejo rektorji, in trepeče policija. Nemci se bojé poslovanjenja. Če znajo kaj logike, porekó Slovincem: vzemite svoje dijake domov, se saj ne bo bati poslovanjenja. Ali je to pravica, da ves jug nima vseučilišča, da je jugu namenjena univerza v Gradcu, ne v Ljubljani, ki je naravno središče? Na dunajskem pa na graškem vseučilišču je itak preveč dijakov. Na Nemškem imajo mala mesta slavna vseučilišča. Teh sicer ne obiskuje na tisoče dijakov, a vzlic temu uspevajo izborna, ker so dobro organizovana. Slovensko vseučilišče je potrebno, njega ustanovitev je izvedljiva. To je točka, v kateri smo menda vsi jedini, vse slovenske stranke in pritrđiti nam mora tudi nemška stranka, če je patrijotična. (Klici: Nemška stranka nas nič ne briga.)

Poslanec Hribar:

Poglejte, dr. Šusteršič poučuje gospoda deželnega glavarja, kako se glasi pravilni red!

Ali Vas je gospod višji deželni glavar prepričal, gospod deželni glavar? (Veselosť v središču in na desni. — *Heiterkeit im Zentrum und rechts.*)

Kadar bo treba sklepati, bo gospod deželni glavar že vprašal, če je dosti gospodov navzočih.

Mi imamo deželnega glavarja in višjega deželnega glavarja. Višji deželni glavar je dr. Šusteršič.

Poslanec dr. Šusteršič:

Gospod glavar, prosim za besedo v formalnem oziru! (Zivahno ugovarjanje v središču in na desni. — *Lebhafter Widerspruch im Zentrum und rechts.*)

Prosim, v formalnem oziru smem vedno za besedo prositi!

Jaz konstatujem, gospod glavar, da zbornica ni sklepčna, ker ni 19 poslancev navzočih. (Klici v središču: — *Rufe im Zentrum: «Vsaj tudi ni treba!»*) Po § 9. opravilnega reda je zbornica samo sklepčna, ako je nadpolovica vseh poslancev navzočih. (Poslanec Hribar: — *Abgeordneter Hribar: «Se nič ne sklepa!»*) To je popolnoma vse eno. Ako zbornica ni sklepčna, potem to ni deželni zbor, ampak družba deželnih poslancev, nikakor pa ne seja deželnega zbora. Če zbornica ni sklepčna, deželni glavar niti seje otvoriti ne more, ampak vselej konstatira izrečno: zbornica je sklepčna in torej otvorim sejo. Deželni zbor se zamore imenovati samo tisti zbor deželnih poslancev, ki je sklepčen v smislu opravilnega reda, o tem ne more biti čisto nobene dvojbe, in vsled tega ponavljam prošnjo, da gospod deželni glavar konstatuje, ali je zbor sklepčen, ali ne, in da potem, ako ni sklepčen, izvaja konsekvence, ker mi protestujemo proti temu, da bi nesklepčen zbor, ki ni nič, kakor privatna družba poslancev, posloval kot deželni zbor. Naša dolžnost kot manjšine ni, skrbeti za sklepčnost deželnega zbora ampak za to ima večina skrbeti, in ako večina ne spravi toliko mož skupaj, da je zbor sklepčen, je to njena stvar. Toraj jaz moram še enkrat predlagati, da se konstatira, ali je zbor sklepčen, ali ne.

Abgeordneter Excellenz Freiherr von Schwegel:

Ich bedauere außerordentlich, daß während der Verlesung der Interpellation, also ebenso wie während einer Rede, in ganz geschäftsordnungswidriger Weise irgend jemandem das Wort erteilt wurde, was absolut unzulässig ist. Nachdem es sich aber einmal um die Beschlußfähigkeit des Hauses handelt und erklärt wird, daß die Verlesung der Interpellation behufs Auszählung des Hauses unterbrochen werden müsse, so konstatiere ich, daß nach den herrschenden, allgemein anerkannten parlamentarischen Grundsätzen eine Auszählung des Hauses nur dann verlangt werden kann, wenn ein Beschluß gefaßt werden soll, oder ein Antrag auf Schluß der Sitzung gestellt wird, der ja auch einer Beschlußfassung unterliegt. Nur wo es sich um eine Beschlußfassung handelt, kann ein Antrag auf Konstatierung der Beschlußfähigkeit gestellt werden, in jedem anderen Momente aber ist ein solcher Antrag absolut unzulässig.

Deželni glavar:

Gospod poslanec Hribar ima besedo.

Poslanec Hribar:

Zopet vidimo, gospoda moja, danes tisto čudno komedijo, ki smo jo v poslednjem času že večkrat opazovali v deželnem zboru. Kakor hitro častitemu gospodu tovarišu dr. Šusteršiču ni všeč, da se kaka stvar vrši tako, kakor se vrši, takrat ima takoj opravičnik v rokah, kadar je pa njemu kaka stvar všeč in se prilega v njegovo košaro ali v njegov koš, se pa takoj sam izjavlja v zbornici, kakor se je to n. pr. zgodilo predvčerajšnjem, da je pripravljen pustiti, da se o tej stvari tudi proti opravičniku razpravlja. Takrat mu za opravičnik ni čisto nič, on mu je Hekuba. Danes je prišel z zahtevo, da bi moral gospod deželni glavar konstatovati, ali je zbornica sklepčna, ali ne, in se je pri tej zahtevi skliceval na § 9. opravičnika, jaz pa, gospoda moja, ravno iz besedila tega paragrafa konstatujem, da je gospod poslanec dr. Šusteršič s to svojo zahtevo v nepravu. To besedilo namreč slove takole (bere — ličf):

«Da se more v deželnem zboru sklepati, je potreba, da je pričujočih nadpolovica vseh poslancev, in da sklep obvelja, je potreba nadpolovične večine pričujočih glasov.»

Sedaj pa Vas, gospoda moja, vprašam, komu bo v glavo padlo, da se bo o tisti brezmiselni — o tisti popolnoma brezmiselni — interpelaciji v visoki zbornici sklepalo? Ako pa bi vendarle prišlo do sklepanja, potem bo gospod deželni glavar gotovo vedel se prepričati, ali je zbornica sklepčna, ali ne, kajti kolikor jaz vem iz dosedanje prakse v deželnem zboru, je on še vedno, kadar se je šlo za kako sklepanje, se prepričal, ali je zbornica sklepčna, ali je pa dal z zvoncem znamenje, da so poslanci prišli pri sklepanju v zbornico. (Klici v središču: — Rufe im Zentrum: «Tako je!») Vsekako pa ni mogoče, od njega zahtevati, da vsak trenotek na to pazi, če je zbornica sklepčna in če je toliko število poslancev navzočih, kolikor jih je potreba po našem opravičniku za pravilno sklepanje. Dokler torej ne pride tak slučaj sklepanja v resnici na vrsto, pa ni potrebno, da je zbornica v vsakem trenutku sklepčna.

Ako se gospod predgovornik sklicuje na to, da gospod deželni glavar celo niti ne more otvoriti seje, če se prej ne prepriča, ali je zbor sklepčen, to nikakor ne izpodbija moje trditve, zakaj deželni glavar, ko sejo določi, ima namen, sklicati sejo zato, da se bo sklepalo v njej. Vsaj on, ki je sestavil dnevni red, ve, da so na njem predlogi, o katerih lahko pride do sklepanja. Torej se mora začetkom seje prepričati, da je zbor sklepčen, ker mora supponovati, da hodijo deželni poslanci zato v zbornico, da bodo sledili razpravam in da bodo tudi glasovali. Pri čitanju take brezmiselne interpelacije (Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «No, no, to ste že trikrat rekli!») — še enkrat rečem, pri taki popolnoma brezmiselni interpelaciji je pa čisto nepotrebno, da bi gospodje poslanci tu v zbornici sedeli in poslušali. Ako

bi se moglo zahtevati, da naj ima kdo kaj interesa na interpelaciji, bi se to moglo zahtevati od častitega gospoda poslanca dr. Šusteršiča in njegovih tovarišev, ker so jo podpisali (Klici v središču: — Rufe im Zentrum: «Tako je!»), da bi pa mi, ki bi imeli drugega važnejšega dela, tukaj sedeli, samo da nas bo tovariš gospod dr. Šusteršič s takimi stvarmi moril, to se od nas ne more zahtevati. Ako je njemu tako všeč čitanje te interpelacije, naj pride v zbornico in naj poslušša.

Jaz torej dajem v tem oziru gospodu deželnemu glavarju popolnoma prav.

Deželni glavar:

Ko se je gospod poslanec dr. Krek oglašil k formalnemu postopanju in sem mu besedo dal, se mi je ugovarjalo, da to ni bilo pravilno.

V tem oziru moram povdarjati, da moram, če se kdo oglasi k besedi k formalnemu postopanju, dati mu besedo. Vsaj je mogoče, da bi predlagal v tem slučaju, da se obravnava odloži, oziroma da se interpelacija dalje ne čita, kar je po § 38. opravičnega reda dopustno. (Poslanec ekscelenca baron Schwegel: — Abgeordneter Erzellenz Freiherr von Schwegel: «Während einer Rede nicht!» — [Poslanec dr. Šusteršič: — Abgeordneter Dr. Šusteršič: «V formalnem oziru zaradi konstatiranja sklepčnosti vsak hip!»])

Das ist keine Rede. (Poslanec ekscelenca baron Schwegel: — Abgeordneter Erzellenz Freiherr von Schwegel: «Die Verlesung der Interpellation ist fovie! wie eine Rede!»)

Kar se pa tiče sklepčnosti, se držim besedila § 9. opravičnega reda, ki popolnoma jasno določa: «da se more sklepati, je potrebna navzočnost nadpolovice vseh poslancev,» kateremu odgovarja tudi cela dose-danja praksa našega deželnega zbora.

Poslanec dr. Šusteršič:

Prosim za besedo!

Poslanec dr. Tavčar:

Jaz predlagam konec debate!

Deželni glavar:

Gospod poslanec dr. Šusteršič se je pred oglašil k besedi.

Poslanec dr. Šusteršič:

Jaz protestujem zoper to postopanje in prosim, da se ta moj protest vzame na zapisnik.

Deželni zbor je družba poslancev, torej družba k vdeležbi opravičenih oseb samo v tem slučaju, če so sklepčni, drugače o deželnem zboru govoriti ni mogoče, in vsak hip sme vsak poslanec zahtevati konstatiranje, ali je zbor sklepčen, ali ne, zakaj ako sklepčen ni, potem tudi deželnega zbora v pravem pomenu besede ni. Zato mora deželni glavar v tistem hipu, ko se prepriča, da zbor ni sklepčen, sejo zaključiti. Vse kaj drugega je, ako nihče ne zahteva od deželnega glavarja, da konstatira sklepčnost, potem ga oficijelno nič ne briga, koliko poslancev je navzočih;

v tistem hipu pa, ko se konstatiranje sklepčnosti zahteva, se mora to konstatirati, ali je zbor sklepčen ali ne.

Torej jaz protestujem proti temu postopanju gospoda glavarja, ki je po mojih mislih v nasprotju z opravičnim in z deželnim redom, in konstatujem, da tukaj danes v tem hipu nimamo deželnega zbora. (Klici v središču: — Hufe im Zentrum: «Sedaj smo sklepčni!») Ne, če gospodje zunaj stoje. Stvar večine je skrbeti, da je zbor sklepčen. Skrbite Vi, ker se bahate z večino, da Vas je vedno 19 tukaj. (Odobrovanje na levi. — Beifall links. — [Klici v središču: — Hufe im Zentrum: «Naj se interpelacija naprej čita!»])

Deželni glavar:

Prosim gospoda zapisnikarja, da nadaljuje čitanje.

Tajnik Pfeifer

(bere — lieft):

Obč. svetnik dr. Tavčar je rekel, da se strinja s predlogom podžupana dr. viteza Bleiweisa. Če hočemo v Ljubljani imeti vseučilišče, mora biti to zavod s slovenskim učnim jezikom, in se mora to v predlogu izrecno povedati.

Podžupan dr. vitez Bleiweis-Trsteniški se je izrekel za to, da se spremeni njegov predlog takó, da se zahteva vseučilišče, na kar je obč. svet nujni predlog dr. viteza Bleiweis-Trsteniškega, s katerim se zahteva ustanovitev vseučilišča s pravno, modroslovno in bogoslovno fakulteto s slovenskim učnim jezikom v Ljubljani.

Še med isto sejo malo pozneje je g. župan Hribar naznanil, da mu je baš došla naslednja brzobjavka iz Dunaja: «Nemški burši s silo izganjajo iz vseučilišča slovanske dijake, katerim grozi nevarnost. Rektorat in ministerstvo jih ne ščitita. Prosimo zaščite. — Slovanski odbor.» (Silna senzacija.) Z ozirom na to brzobjavko je prosil g. župan dovoljenja, da prej vsprejeti sklep naznani brzobjavnim potom ministerskemu predsedniku in naučnemu ministru. Obč. svet temu soglasno pritrdi, na kar se je odposlala ministerskemu predsedniku in naučnemu ministru naslednja brzobjavka: «Ich beehre mich, Eure Exzellenz ergebenst zu benachrichtigen, daß der Gemeinderat der Landeshauptstadt Laibach in seiner heutigen Sitzung einstimmig den nachstehenden Dringlichkeitsantrag angenommen hat: Der Gemeinderat der Landeshauptstadt Laibach verurteilt auf das allerschärfste die Exzesse, welche von den durch gewissenlose politische Hetzer verführten deutschen Hochschülern verübt werden und steht mit allen seinen Sympathien auf Seite der Hochschüler slavischer Nationalität, welche sich ruhig und mannhaft für ihr wichtigstes Recht des ungestörten Unterrichtes einsetzen. Der Gemeinderat erwartet seitens der kaiserlichen Regierung, daß sich hochselbe durch Kapitulation vor den unreifen Exzedenten nicht erniedrigen und die Hochschulen nicht schließen werde, weil dadurch nicht nur die slavischen, beziehungsweise die slovenischen Hochschüler ohne jedes Verschulden empfindlichen Nachteil erleiden würden, sondern auch die staatliche Gewalt vor der gebildeten Welt kompromittiert wäre. Zugleich gibt der Gemeinderat seiner Anschauung Ausdruck, daß dergleichen Vor-

fällen hinkünftig — insoweit slovenische Hochschüler in Frage kommen — am besten dadurch vorgebeugt werden würde, wenn die kaiserliche Regierung die Errichtung einer slovenischen Universität mit theologischer, philosophischer und juridischer Fakultät beschließen und das hiezu Erforderliche mit aller Beschleunigung veranlassen würde. — Ivan Hribar, Bürgermeister der Landeshauptstadt Laibach.»

Drugi dan dné 4. februarja je bila seja deželnega zbora. Gospod poslanec Ivan Hribar je porabil takoj to prvo priliko, da se je tudi v tem zastopu zavzel za slovenske akademike in sprožil s tem tudi slovensko vseučiliško vprašanje v deželnem zboru kranjskem, ki je potem v nadaljnjih svojih sejah storil prevažne sklepe v tej zadevi.

Gospod poslanec Hribar je stavil naslednji nujni predlog:

«C. kr. vlada se nujno pozivlja:

1.) odrediti takoj vse potrebno, da se začasno ustavljena predavanja na vseučiliščih in tehničnih visokih šolah na Dunaju in v Gradcu zopet začno in redno nadaljujejo;

2.) skrbeti za to, da bodo dijaki slovanske narodnosti na teh in vseh drugih velikih šolah v državi neprikrajšano deležni vseh akademičnih pravic in svoboščin.

V Ljubljani, 4. februarja 1898.

Iv. Hribar, I. Ažman, Povše, Zelen, Kajdiž, Košak, Grasselli, dr. Majaron, F. Modic, V. Pfeifer, A. Kalan, G. Jelovšek, dr. Papež, Božič, Višnikar, Lenarčič, V. Globočnik, dr. Žitnik, dr. I. Tavčar, Pakiž, Murnik, Detela, Perdan, Schweiger.»

Razprava o tem predlogu je priobčena po stenografskem zapisniku, ker je važna za natančno spoznavanje onih vzrokov, ki so nas dovedli do tega, da smo začeli zopet zahtevati svojo univerzo. — Ker je bil predstoječi predlog dovolj podprt, je povzel takoj gospod predlagatelj Hribar besedo, da utemelji nujnost predloga s sledečim izvajanjem:

«Visoki deželni zbor! V utemeljevanje nujnosti tega predloga mi ne bode treba izgubiti veliko besed. Predlog sam pripoveduje, da je ustavljeno predavanje na vseučiliščih in tehniških visokih šolah na Dunaju in v Gradcu. Semester je kmalu pri kraju, in ako se predavanja kmalu zopet ne prično in redno nadaljujejo, tedaj je lahko mogoče, da bodo tisti dijaki, ki se niso udeležili izgedov, vsled zistiranja predavanj izgubili uspehe dosedanjih svojih studij za jeden, morebiti celo za dva semestra. Zato pa smatram kot nujno, da se sedaj, ko so došla telegrafična poročila o tem, kar se je na Dunaju in v Gradcu zgodilo, kot zastopniki slovanskega naroda, kateri pošilja svoje sinove na visoke šole v teh mestih, oglasimo pri vladi odločno in nujno, da ona takoj vse stori, kar je potrebno, da se slovenskim dijakom omogoči nadaljni redni obisk predavanj na vseučiliščih in tehniških visokih šolah na Dunaju in v Gradcu, in jaz prosim po tem kratkem utemeljevanju nujnosti svojega in tovarišev predloga, da visoka zbornica izvoli pritrditi nujnosti in mi tako dati priliko, da utemeljim ta predlog v meritoričnem oziru.» (Odobrovanje v središču in na levi.)

Nujnost je bila na to sprejeta in je torej predlagatelj utemeljeval svoj predlog v meritoričnem oziru v naslednjem govoru:

«Skoro neverjetna poročila prihajajo iz Dunaja in iz Gradca. Marsikaka slovenska mati bode strahu vztrepetala, ko čuje o njih. Vse leto je varčevala in pritrjavala si celo od ust, da je spravila skupaj malo svotico ter jo dala svojemu sinu na pot v cesarsko prestolico ali v nemški Gradec. V duhu je potem bila pri njem in goreče molitve so jej dan na dan kipele v nebesa, da bi kmalu dosegel po vseučilišnih naukih postavljeni si cilj.

Mahoma so sedaj uničene njene nade. Predavanja na vseh velikih šolah teh mest so ustavljena po došlih brzogovornih poročilih do 10. dne februarja in bati se je, da se tudi takrat še ne prično. Da je prišlo do teh obžalovanja vrednih odredb, zakrivali so dijaki nemške narodnosti Nahujskani po brezvestnih političnih hujskačih, ki vročekrvno mladino zlorablajo v svoje nepoštenne namene, uprli so se dijaki predavanju. V tolpah po sto in več oseb drli so ti zapeljanci po dunajskem vseučilišču in po tehniki od dvorane do dvorane. Razgrajali in tulili so tako dolgo, da so primorali profesorje ustaviti predavanja. Ravno tako surovo in nasilno vedlo se je že od preje podivjano nemško dijaštvo v Gradcu. Tu mu je bilo tem lažje doseči svoj namen, ker je imelo profesorje popolnoma in očitno na svoji strani. (Poslanec Lenarčič: «Sramota!») Simpatij z nemškim dijaštvom in njegovim početjem pa tudi dunajski profesorji niso zatajevali.

Mi bi se končno za to počenjanje nadepolne mladine bore malo menili. Več vzroka meniti se za nje imajo nje stariši in skrbniki. Toda tu prihaja v poštev naša mladina. Glede nje pa nam ne more biti vsejedno, če je ovirana v svojih naukih, če ima zaradi nemške predrznosti in preširnosti izgubljevati po cele semestre, prihajati ob ustanove, katere uživa. To je, zaradi česar se nam vladine odredbe o ustavljenju predavanj zde skrajno nevarne.

Žal, da se vlada ni prav nič ozirala na opravičene zahteve slovenskega dijaštva. Le-to je na Dunaju dne 1. t. m. na mnogoštevilno obiskanem, v katoliško resurco

sklicanem shodu slovesno protestovalo proti temu, da bi se predavanja ustavila. Ravno tako je slovansko dijaštvo v Gradcu istega dne v polnoštevilni skupščini soglasno sklenilo resolucijo, katera se je po posebnih odposlancih izročila rektorjema vseučilišča in tehnične visoke šole in katera se glasi: «Slovanski akademiki na graškem vseučilišču prosijo visoki senat Karola-Franovega vseučilišča, da skrbi za nadaljevanje rednih predavanj in za svobodno gibanje tistih, ki ga žele obiskovati. Ob enem odločno protestujejo proti terorističnemu postopanju nemškega dijaštva, katero z izzivanjem hoče zabraniti posete predavanj in s tem na nezaslišan način krši postavno zajamčene pravice!»

Ti protesti, žal! niso nič izdali. Ne tistim, ki so zahtevali miru in reda, onim, ki so se oblastvom uprli, ugodila je vlada. Nečem preiskovati, kako bo ta njena odredba vplivala na izgreznike; toliko pa se mi zdi gotovo, da je kakor jajce jajcu podobna kapitulaciji cesarske vlade pred naščevanim dijaštvom (poslanec Povše: «Res je!» — poslanec Pfeifer: «Žalibog!») in da bo le-temu sedaj šele vzrastel greben. Bojim se, da postane slovanskim dijakom bivanje med njihovimi nemškimi sodrugi popolnoma onemogočeno (poslanec Pfeifer: «Prav gotovo!»), ako vlada, dokler je še čas, ne nastopi druge poti. V interesu rednega pouka, v interesu državnega ugleda je torej naša zahteva, da se ustavljena predavanja na dunajskih in graških visokih šolah zopet začno in redno nadaljujejo.

Deželni glavar:

Prosim gospoda zapisnikarja, da prekine čitanje. (Zgodi se. — Geschieht.)

Predno sejo zaključim, naznanjam, da ima finančni odsek danes popoldne ob 4. uri sejo.

Ustavni odsek ima sejo danes popoldne ob 6. uri in upravni odsek v torek, dne 20. t. m., ob 9. uri dopoldne.

Prihodnja seja deželnega zbora je v torek, dne 20. t. m., ob 10. uri dopoldne in nadaljevalo se bo seveda čitanje te interpelacije.

Sklepam sejo.

Konec seje ob 1. uri popoldne. — Schluß der Sitzung um 1 Uhr Nachmittag.